

**IEPAZĪSTI
VĒSTURISKĀS
MAZĀKUMTAUTĪBAS
LATVIJĀ**

Laba diena

Dzień dobry

Guten Tag

Здравствуйте

Добры дзень

שלום

Lačo dives

**Tere
päevast**

Labu apetiti

**Guten
Appetit**

Gero appetito

**Head
isu**

בתיאבון

Pu sastipen

Smacznego

**Приятного
аппетита**

Смачна есці

**IEPAZĪSTI
VĒSTURISKĀS
MAZĀKUMTAUTĪBAS
LATVIJĀ**

2023

Autore: Kamila Zībere

Zinātniskie konsultanti: Liene Rokpelne, Rūdolfs Rubenis

Māksliniece: Daiga Siliņa

Dizainu un maketu veidojusi Baiba Grunsberga

Literārā redaktore: Vita Aišpure

Projekta vadītāja: Ilze Garda

Brošūra “Iepazīsti vēsturiskās mazākumtautības Latvijā” ir sagatavota ar Sabiedrības integrācijas fonda finansiālu atbalstu no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par brošūras “Iepazīsti vēsturiskās mazākumtautības Latvijā” saturu atbild Latvijas Vācu savienība.

Kultūras ministrija

Sabiedrības integrācijas
fonds

LATVIJAS VĀCU SAVIENĪBA
VERBAND DER DEUTSCHEN
IN LETTLAND

Vēsturiskās mazākumtautības Latvijā

Saturs	5 lpp
Vēstures un versijas	6 lpp
Vācieši	8 lpp
Ziemassvētku kliņģeris	14 lpp
Romi	16 lpp
Lečo	19 lpp
Poļi	20 lpp
Bigošs	24 lpp
Lietuvieši	25 lpp
Cepelīni	29 lpp
Krievi	30 lpp
Soļanka	34 lpp
Igauņi	36 lpp
Kartupeļu salāti	38 lpp
Ebreji	40 lpp
Beigeļi	43 lpp
Baltkrievi	45 lpp
Babka	48 lpp
Literatūra	50 lpp

Vēstures un versijas

Vārds “vēsture” latviešu valodā ir atvasināts no “vēstīt”, līdzīga sakne ir arī “historia” – stāsts, vēstījums, kas ļoti labi atklāj vēstures dabu. Lai gan konkrētā laika sprīdī dominē viens skatījums uz pagātnes notikumiem, tomēr jāsaprot, ka šis skatījums nav statisks, bet mainās līdzīgi gan vēstures avotu izpētei un mūsu zināšanām, gan politiskiem un ideoloģiskiem uzstādījumiem.

Ir vairāki veidi, kā iespējams domāt par vēsturi. Vispirms kā par zinātņi, kas, iepazīstot un analizējot vēstures avotus, veido daudzpusīgu skatījumu par sarežģītiem pagātnes jautājumiem. Un tikpat labi vēsture var būt un visbiežāk arī ir atlasītos faktos veidots stāstījums, kas mums noteiktā veidā skaidro mūsu valsts un nācijas pagātni un vietu plašākā kopainā. Abi šie veidi pastāv paralēli, un abi ir svarīgi. Tomēr vienmēr jāatceras, ka paralēli dominējošam vēstures stāstam pastāv arī daudzi citi, kuru iepazīšana ir nozīmīga vispusīgai šodienas izpratnei. Vēsture ir kā dzīves skolotājs (*Historia est Magistra Vitae*), kas palīdz saprast pagātnes cēloņus, kuru sekas ir atstājušas savu ietekmi uz šodienu.

Viens no šādiem Latvijas vēstures aspektiem ir mazākumtautības Latvijā. Kas ir pirmais, kas iešaujas prātā, kad jūs izdzirdat vārdu “mazākumtautība”? Varbūt krievi, varbūt savādi ģērbusies ansambļi, kas svešā valodā dzied svešas dziesmas, varbūt romi, un varbūt uz brīdi jāaizdomājas, vai libieši ir vai nav mazākumtautība Latvijā? Pirms lasāt tālāk, mirkli pakavējieties savās domās un pavērtējiet, kāpēc jūs uzskatāt tieši tā. Kas no piedzīvotā vai dzirdētā ir veidojis jūsu domas?

Tagad nedaudz par to, kuras tad ir mazākumtautības Latvijā. Tautu, kas dzīvo savā etnoģenēzes zemē, sauc par autohtonu. Latvijā autohtonas tautas ir divas – latvieši un libieši. Savukārt tautas, kas ir ienākušas konkrētā teritorijā no citurienes, sauc par mazākumtautībām. Tās, kuras Latvijas teritorijā ienāca līdz 20. gs., ir vēsturiskas mazākumtautības. Latvijā tādas ir vācieši, krievi, ebreji, poļi, lietuvieši, igauņi, romi un baltkrievi. Kā jūs redzat, lielākā daļa no mazākumtautībām ir mūsu ģeogrāfiskie kaimiņi. Ņemot vērā, ka Latvija kā valsts savās pašreizējās robežās ir visai jauns veidojums, ir saprotams, ka cilvēki ir pārvietojušies un dažādu iemeslu dēļ kaimiņu valstīs vai pat savā (atsevišķos periodos Latvijas teritorija ir bijusi gan Krievijas impērijas, gan Polijas–Lietuvas kopvalsts ar politiskajām, ja runājam un citu valstu pakļautībā) izveidojuši lielākas etniskas

kopienas. Divas no Latvijas mazākumtautībām – ebreji un romi – ir senas tautas, kurām Eiropā nav savas valstis un dzīvošana citu tautu un valstu teritorijā ir bijis vienīgais, bieži vien grūts izdzīvošanas ceļš. Vāciešu vēsture Latvijā ir ļoti gara. Vācu bruņinieku un garīdznieku ienākšana saistīta gan ar ekonomiskajām, gan politiskajām interesēm, ja runājam krusta karu kontekstā.

Turpmākajās lappusēs jūs varēsiet plašāk iepazīties ar katru no Latvijas vēsturiskajām mazākumtautībām. Tie būs stāsti, kurus jūs noteikti jau vismaz daļēji zināt, bet cerams, ka uzzināsiet arī ko jaunu. Latvijas bagātība nav tikai brīnišķīgā daba, meži un jūra. Liela Latvijas bagātība ir tās cilvēki, un mazākumtautības ir neatņemama Latvijas sabiedrības, vēstures un kultūras daļa. Mazākumtautības ir daļa no mūsu bagātības, un kā tādu to vajadzētu novērtēt gan vēstures kontekstā, gan domājot par šodienas Latviju.

Vairums mazākumtautību pārstāvju gan kādreiz, gan šodien ir Latvijas valstij lojāli un jūtas tai piederīgi, liela daļa no viņiem – pilsoņi. 20. gs. traģiskajos notikumos līdzās latviešu tautai smagi cieta arī mazākumtautības – vācbaltieši tika piespiesti izceļot no savas dzimtenes, ebreju un romu tautas piedzīvoja holokaustu. Turklāt arī pēc šiem baisajiem notikumiem turpinājās mazākumtautību kultūras un identitātes apspiešana. Daļa asimilējās un kļuva par latviešiem, daļa iekļāvās krievu kultūrā. Tāpēc šodien ne visi cilvēki ar mazākumtautības saknēm sevi par tādiem apzinās. Bet tas nemaina faktu, ka jūsu mīļākajai skolotājai varbūt ir vāciska izcelsme, jūsu zobārsts ir aktīvs ebreju draudzes loceklis un jūsu labākais draugs ir Aleksandrs vai Taťjana. Mazākumtautības ir neatņemama Latvijas kultūras un vēstures, arī šodienas daļa, un aiz cieņas pret mūsu valsti vēsturi ir svarīgi zināt par šīm saknēm, kas vēl joprojām ir viens no Latvijas spēka avotiem.

Vācieši

No vācu zemēm ienākušo iedzīvotāju skaits Latvijā dažādos vēstures posmos bijis atšķirīgs. Lielākā daļa pirmo ieceļotāju nāca no mūsdienu Ziemeļvācijas teritorijas. Pēdējo 100 gadu laikā esam pieraduši pie stāsta par ļaunajiem vāciešiem, kuri ieradās Baltijā, lai vardarbīgā veidā pakļautu vietējos un pievērstu tos kristīgajai ticībai. Tā ir viena un ļoti virspusēja stāsta puse, kuru īpaši popularizēja starpkaru un padomju okupācijas gados. Nepasakot, ka tā bija ierasta prakse visā Eiropā vai ka līdzīgi kristīgajai ticībai nāca kultūra, amatniecības prasmes un tradīcijas, kuras nu jau sen latvieši uzskata par savējām. Piemēram, dziesmu svētki un dziedāšana ir pārņemta tradīcija no Livonijas vāciešiem.

Sakari ar vāciešiem Latvijas teritorijā veidojušies jau 12. gs., kad baltu cilšu (kuršu, zemgaļu, sēļu un latgaļu) un somugru cilts (lībieši) apdzīvotajās teritorijās ienāca vācu kristīgie misionāri, tirgotāji un krustneši. Vācu ietekme nostiprinājās gan Krusta karu, gan Hanzas tirdzniecības apvienības ietekmes rezultātā, kas Latvijas, kā arī Igaunijas teritoriju iekļāva Eiropas kultūras telpā. Pretstatā senprūšiem (arī baltu tauta, kas radniecīga latviešiem un lietuviešiem), kas caur krusta kariem un sekojošo vācu zemnieku ienākšanu asimilējās vāciešos, latviešiem un igauņiem izdevās saglabāt savu identitāti, kas sevišķi aktualizējās 19. gs. ar latviešu un igauņu politiskās nācijas veidošanos. Tam sekoja nacionālu Latvijas un Igaunijas valstu dibināšana 1918. gadā. Joprojām ir dzīvs mīts par tā saukto 700 gadu ilgo vācu jūgu, taču vācu ietekme un tai sekojošā kristianizācija bija process atbilstoši viduslaikiem, kas Latvijas tuvināja Eiropas kultūrvēsturiskajai un politiskajai telpai.

Šī dilemma, kā vērtēt vācu ienākšanu Latvijas un Igaunijas teritorijās, nav nekas jauns, un zināmā mērā tās vērtējums mainās ar paaudžu nomaiņu. Varbūt jūs esat jau mācījušies par Kaupo? Turaidas lībiešu vecākais Kaupo ir viena no pretrunīgāk vērtētajām personībām Latvijas vēsturē. Viņš viens no pirmajiem pieņēma kristietību (1191. gadā), apmeklēja Romu un satikās ar pāvestu. Tika padzīts no lībiešiem un pārbēdzis pie krustnešiem mira ciņā pret savu cilti. Pirms nāves vēl saņēmis svēto sakramentu, tādējādi apliecinot piederību Romas katoļu baznīcai, savukārt pēc nāves sadedzināts, kas drīzāk saistāms ar pagānu tradīcijām. Reliģiju pētniece Agita Misāne raksta par Kau-

po tēla interpretācijām – “fascinējošais Kaupo tēls var kļūt par ideālu materiālu to autoru rokās, kam būs svarīgi apliecināt Latvijas senseno piederību Rietumeiropas civilizācijai. (..) Turklāt, pieaugot eirotieces spēkiem, parasti pieaug eiroskepticisms, un, kas zina, latviešu literatūrā radīsies jauni darbi, kas veltīti Kaupo – nodevēja tēmai”. Vai Kaupo bija savas tautas un tradīciju nodevējs, vai vizionārs, kas redzēja, ka kristietība turpinās savu uzvaras gājieni un uzskatīja, ka labāk pašiem to iepazīt un ieviest nekā atstāt citu kungu pārziņā šo procesu? Par to mēs varam domāt garos rudens vakaros. Un varbūt Kaupo vadīja pavisam citas, personīgas intereses.

Šajā isajā vēstures apskatā, mēs nevaram plaši pievērsties visai vācu klātbūtni Latvijā, tomēr apskatīsim dažus aspektus, kas var būt būtiski, lai saprastu lielos procesus un to ietekmes.

Latvijas teritorija 12. gs. bija palikusi viena no pēdējām tā sauktajām pagānu salām Eiropā. Mūsdienu Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas teritorijās jau valdīja pareizticība, kas bija ienākusi no Bizantijas impērijas (Austrumromas impērijas). Laikā, kad Romas katoļu bīskaps Alberts izkāpa lībiešu apdzīvotajā Daugavas krastā, daļa dižciltīgo latgaļu jau bija nonākuši pareizticības ietekmē no Krievzemes. Arī dāņu un zviedru misionāri bija neveiksmīgi centušies pievērst baltu tautas Romas katoļticībai. Līdz ar to var pieņemt, ka agrāk vai vēlāk kristietība Latvijas un Igaunijas teritoriju no vienas vai citas pārņems. Vai konkrētais veids baltu ciltīm bija veiksmīgākais, ir atvērts jautājums, taču jāņem vērā, ka lielu lomu šajos procesos spēlēja arī baltu cilšu savstarpējās cīņas.

No 12. līdz 19. gs. vidum Latvijas teritorijā var runāt par dominantu vācu klātbūtni, kas veidoja valdošo kārtu, neatkarīgi no dažādo varu klātbūtnes Latvijas un Igaunijas teritorijā (Vācu ordeņa atzarā esošās Livonijas ordeņvalsts, Zviedrijas Vidzemē un Igaunijā, Kurzemes–Zemgales hercogiste kā Polijas–Lietuvas kopvalsts vasalis un Krievijas impērijā esošās Baltijas guberņas – Kurzeme, Vidzeme un Igaunija). Domājot par šo tik ļoti plašo un dažādo laika periodu, svarīgi paturēt prātā, ka tajā laikā nacionalitātei un etniskai piederībai nebija tāda nozīme, kādu mēs tai piešķiram šodien. Tā pamatā bija ļoti konkrēta kārtu sabiedrība, kur vietu sabiedrībā noteica sociālā piederība. Livonijas ordeņvalstis pakāpeniski latvieši un igauņi arvien vairāk nostabilizējās zemnieku kārtā, kas izskaidro, kāpēc abas tautas neasimilējās vāciešos, kā tas notika ar senprūšiem Prūsijā – Latvijas un Igaunijas teritorijā vācieši nostabilizējās bruņniecības kārtā. Vācieši dominēja pilsētās, bet latvieši un igauņi laukos. Un sabiedrība savā kārtu sadalījumā bija stabila. Šis kārtu dalījums nebija Livonijā unikāls, gluži otrādi – ar tā izveidi mūsu teritorijas iekļāvās viduslaiku Eiropas

sabiedrības modeli. Viduslaiku Eiropā nebija svarīgi, kādai etniskajai grupai piederī, bet gan no kādas kārtas nāc. Vācieši pārstāvēja visas kārtas, bija piederīgi gan augstākajām bruņniecības un garīgajām kārtām, gan zemniekiem, kalpotājiem, pilsētniekiem, amatniekiem un tirgotājiem. Vai latviešu zemniekiem liktenis bija daudz sūrāks, jo muižnieki bija vācieši? Vai vācu, poļu vai citiem zemniekiem bija vieglāk?

Tas, kas izklausās un atsevišķos vēstures periodos un atsevišķās muižās arī bija skarbs liktenis – vienmēr un paaudžu paaudzēs būt zemniekam zem vācu muižnieka, kopumā izrādījās laimīga latviešu kā tautas izdzīvošanas iespēja. Ja jūs apskatīsiet 12. gs. Eiropas karti, tad redzēsiet, ka rietumslāvu ciltis, kā sorbi un kašubi (mūsdienu poļu tautas priekšteči), bija tagadējā Vācijas austrumu teritorijā starp Elbu un Oderu, savukārt, starp šodienas Polijas un Lietuvas pierobežas teritorijām dzīvoja senprūši. Dažu gadsimtu laikā slāvi pārvācojās un pašlaik mūs izbrīna, ka tur vispār kādreiz ir bijušas slāvu tautas. Arī senprūši vairāku gadsimtu laikā pilnībā asimilējās vāciešos un tagad par senprūšiem mēs mēdzam iedomāties, tikai runājot par 3 baltu valodām – senprūšu, lietuvišu un latviešu.

Tas, ka no Latvijas teritorijā dzīvojošajām kuršu, zemgaļu, sēļu un latgaļu ciltīm šo 700 gadu laikā spēja izveidoties spēcīgs latviešu etnoss un politiskā nācija ar savu rakstu valodu, ne tuvu nav pašsaprotamība. Un tajā būtiska loma ir arī vācu muižniecībai. "Raugoties uz Latvijas vēsturi ilgākā laika posmā, var konstatēt, ka Baltijas muižniecība, aizstāvot savas kārtas privilēģijas, spēja iestāties par guberņu autonomiju un veicināja reģiona īpatnību saglabāšanu. Zviedrijas, Polijas–Lietuvas kopvalsts vai Krievijas impērijas sastāvā Baltijā nenotika ne etniska asimilācija, ne pat reģionu kultūras nonivelēšanās, un tas ir būtisks priekšnoteikums Latvijas valstiskuma tapšanas ceļā – tādā, kādu mēs to pazīstam tagad." Vācu muižniecības privilēģiju saglabāšana tik ilgi, protams, bija sociāli netaisnīga, taču tieši tā lielā mērā spēja nodrošināt ļoti nemainīgas sociālas struktūras, kurās varēja izveidoties un attīstīties nacionāla latviešu kultūra un tauta. Tāpat nenovērtējams ir vācu mācītāju un muižnieku pienesums latviešu rakstu valodas un literatūras izveidē, kā arī latviešu izglītošanā, īpaši atsevišķu talantīgu jauniešu atbalstīšanā.

18.–19. gs., Livonijai nonākot Krievijas impērijas sastāvā, sašķobījās vācbaltiešu politiskā ietekme, tāpēc meklēja vēsturisku pamatojumu tam, kāpēc vāciešiem arī turpmāk jābūt valdošajam politiskajam spēkam. Līdz ar savu vēsturi un kultūru paralēli viņi pētīja arī šeit dzīvojošās tautas.

Noteikti esat mācījušies par Gothardu Frīdrihu Stenderu (1714–1796), kurš

uzskatāms par latviešu laicīgās literatūras aizsācēju. Viņš arī sarakstījis latviešu valodas vārdnīcu un "Augstas gudrības grāmatu no pasaules un dabas". Varbūt esat dzirdējuši par Garlību Merķeli (1796–1850) un viņa darbu "Latvieši, sevišķi Vidzemē, filozofiskā gadu simteņa beigās", kurā pievērsis uzmanību latviešu dzīvesveidam un kultūrai. Johans Kristofs Broce (1742–1823), apgaismības laikmeta darbinieks, savos zīmējumos, unikālā vēstures materiālā, fiksējis Līvonijas arhitektūru un iedzīvotājus. Augusts Johans Gotfrīds Bīlenšteins (1826–1907) ir viens no latviešu folkloras, etnogrāfijas pētniecības un arheoloģijas aizsācējiem, laikraksta "Latviešu Avīzes" izdevējs. Šādu nozīmīgu personību ir vēl daudz. Starp vācu izcelsmes iedzīvotājiem bija gan zinātnieki, gan veiksmīgi uzņēmēji, gan latviešu kultūras veicinātāji un mecenāti.

19. gs. valdošais slānis bija vācieši, bet privilģētā elite bija vien 10 % no vācu kopienas. Vācu skolotājiem bija liela loma latviešu mākslas, zinātnes, kultūras, arhitektūras, profesionālās mūzikas attīstībā. Vācu dibinātajos semināros izglītojās pirmie latviešu tautskolotāji un vēlākie nacionālās kustības vadītāji. 1905. gada revolūcijas laikā starp latviešiem un vāciešiem pastāvēja nevis etnisks, bet sociālekonomisks konflikts ar eliti. Tādēļ bija muižas, kuras vietējie zemnieki latvieši aizstāvēja pret iebrucējiem, bet citas palīdzēja izlaupīt un sagraut.

Pirmais pasaules karš un vācu armijas okupācija radīja maldīgas cerības par esošās kārtības saglabāšanu un Baltijas politisku pievienošanu Vācijai. Vācbaltieši nokļuva neapskaužamas dilemmas priekšā – atbalstīt Vācijas impēriju vai saglabāt lojalitāti Latvijā pastāvošajai varai, jebkurā gadījumā paliekot opozīcijā pret latviešu nacionālajām un suverenitātes interesēm.

1919. gadā boļševiku izvērstais sarkanais terors bija gan šķirisks, gan etnisks pēc savas dabas. Nogalināja vismaz 5000 vāciešu, kas bija ļoti daudz, ņemot vērā relatīvi nelielo vācu tautības iedzīvotāju skaitu Latvijā (mazāk par 5 % no kopskaita). Tas izskaidro tā saukto balto teroru jeb abpusējo brutalitāti Baltijas vāciešu cīņā pret boļševikiem. Pēc kara, nespējot pārvarēt savstarpējās pretrunas un latviešiem neatzīstot ne vācu nopelnus cīņā pret boļševismu, ne vēsturiski Krievijas impērijā definētās īpašumtiesības, vācbaltieši politiskās privilģģijas zaudēja. Agrārās reformas rezultātā konfiscēja vācbaltiešu īpašumus, atsavināja un sadalīja muižu saimniecības, mazinot to ekonomisko potenciālu. Vācieši no dominējošā spēka kultūrā, politikā, ekonomikā kļuva par vienu no mazākumtautībām. Viņi saglabāja tikai savu kultūras un valodas autonomiju.

Sākot ar 1934. gadu, Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma laikā, tika atņemts finansējums mazākumtautību skolām. Principiāli noraidošā un diskriminējošā attieksme noveda pie tā, ka vecākās paaudzes vācieši sāka izceļot, bet jaunākie

radikalizējās un sāka simpatizēt nacionālsociālisma idejām.

Nemot vērā 1939. gadā noslēgto tā saukto Molotova-Ribentropa paktu, ar ko Hitlers un Staļins, rupji pārkāpjot starptautiskās tiesības, savstarpēji sadalīja lielas Austrumeiropas un Centrāleiropas teritorijas, Vācijas nacionālsociālistu valdība pēc Otrā pasaules kara sākuma aicināja vācbaltiešus “atpakaļ uz reihu”, un tā viņi aizbrauca no Latvijas uz visiem laikiem. Daudzus no viņiem izmitināja okupētajās un anektētajās Polijas teritorijās, kamēr Latviju okupēja padomju vara. Tas skāra daudzas ģimenes, kuras jau vairākus gadsimtus dzīvoja Latvijā un kurām Vācija bija tikai izcelsmes valsts, ar kuru šos cilvēkus nekas nesaistīja. Bieži tie, kuri izceļoja, paši nekad nebija bijuši Vācijā.

Ar šo pārvietošanu tika pavilkta svītra zem 700 gadus vecās vācbaltiešu kultūras. Vācu izcelsmes cilvēki, kuri vēlāk šeit atgriezās vai arī apmetās uz dzīvi no jauna, nedz skaita, nedz ietekmes ziņā ne tuvu neieguva agrāko statusu, kaut arī atmiņas un tradīcijas saglabāja un kopa. Tomēr šajā gadījumā runa nebija par pēctecību, bet gan par jaunu sākumu, atskatoties uz bijušo kultūru. Gadsimtiem ilgi vācieši veidoja lielu izglītoto, ekonomiski, politiski un sociāli aktīvo Latvijas sabiedrības daļu. Latviju pameta gandrīz visi vācbaltieši. Izceļošana notika vairākos posmos, kopumā atstājot Latviju 61 000 vācbaltiešu. Tie, kuri palika vai retos gadījumos atgriezās Latvijā, slēpa savu piederību vācu kopienai un turpmākajos 50 okupācijas gados to lielā mērā arī zaudēja.

Aizbraukušie vācieši saglabāja ilgas pēc savas dzimtenes Latvijas. Nozīmīgs ir šo aizbraucēju devums neatkarīgas Latvijas idejas uzturēšanā okupācijas laikā un iestāšanās par Latvijas neatkarību kopā ar trimdas latviešiem. Vēl tagad Vācijā pastāv vairākas organizācijas un biedrības, kas atbalsta Latvijas un citu valstu, kurās vēsturiski dzīvojuši vācieši, vēstures un kultūras izpēti un popularizēšanu.

Tikai pēc Latvijas neatkarības atgūšanas mazākumtautībām atkal bija iespēja atjaunot savas biedrības un izveidotās vācu mazākumtautības organizācijas. Pašlaik Latvijā darbojas 8 vācu kultūras biedrības un to jumta organizācija – Latvijas Vācu savienība, kā arī latviešu–vācbaltu centrs “Domus Rigensis”. Līdzās savas nacionālās kultūras kopšanai Latvijas Vācu savienība un tās biedrības aktīvi iesaistās pilsonisku sabiedrību veicinošu projektu īstenošanā, tādējādi cenšoties aktīvi darboties ne tikai savas kopienas, bet visas Latvijas sabiedrības interesēs.

Ziemassvētku kliņģeris

Sastāvdaļas 6 porcijām:

Miklai

- 2 $\frac{3}{4}$ glāzes kviešu miltu
- 1 sauja rozīņu
- 1 sauja riekstu
- 1 sauja augļu sukāžu
- 120 g sviesta
- 6 olu dzeltenumi
- 15 g svaiga rauga
- $\frac{1}{2}$ glāzes piena
- 3 ēdamkarotes brūnā ruma
- 3 ēdamkarotes brūnā cukura
- 1 tējkarote cukura
- citrona miziņa, $\frac{1}{2}$ –1 citrons
- 1 tējkarote vaniļas cukura
- milti pārkaisīšanai
- 1 tējkarote sāls

Apkaisīšanai

- 1 tējkarote vaniļas cukura
- 100 g sviesta
- $\frac{1}{2}$ glāzes pūdercukura

Pagatavošana

- Rozīnes, sukādes un riekstu maisījumu ieliek traukā (vēlams, ne metāla), pārlej ar rumu un atstāj 4–6 stundas atpūsties. Tad maisījumu izberž caur sietiņu, nosusina un apviļā miltos, lai gabaliņi nesalīptu kopā.
- Bļodā sajauc pienu ar 1 tējkaroti cukura, pievieno raugu un 5 ēdamkarotes miltu, mīca maisījumu līdz gludai masai. Nosedz un atstāj 20 minūtes atpūsties siltā vietā.
- Sasmalcina citrona miziņu, pievieno vaniļas cukuru un sajauc ar izkausētu sviestu.
- Pievieno atlikušos miltus, brūno cukuru, vaniļas sviestu un olu dzeltenumus un samīca mīklu.
- Pievieno sagatavoto sukāžu maisījumu, rozīnes, riekstus un sāli. Mīca uz miltiem nobērtas virsmas. Ieliek mīklu bļodā, pārklāj un atstāj siltā vietā uz 2 stundām.
- Mīklu izveltnē ovālā formā un liek uz pergamenta paplātes, pārklāj un atstāj siltā vietā uz 1 stundu.
- Cep cepeškrāsnī, kas uzkaršēta līdz 170-180 grādiem, apmēram 1 stundu, pēc 40 minūtēm pārklāj ar foliju, lai kliņģeris pārāk neapbrūnētu. Sviestam pievieno vaniļas cukuru un samaisa. Tūlīt pēc cepšanas kliņģeri pārziež ar 1/4 daļu sviesta, pārkaisa ar pūdercukuru un atstāj vēsā vietā, līdz izveidojas garoziņa. Pēc tam šo procesu atkārto vēl trīs reizes ar atlikušo sviestu un pūdercukuru.

Romi

Romi ir skaitliski neliela Latvijas mazākumtautība ar garu vēsturi. Viena no romu tautas īpatnībām ir rakstu valodas vēla attīstība, līdz ar to pilnībā iztrūkst pašu romu sarakstītas savas vēstures. Savukārt mutvārdos nodotās liecības ne vienmēr uzskata par pietiekami ticamām.

Tikai 1782. gadā Halles Universitātes profesors Johanns Rīdigers izdeva romu valodas gramatiku. Padomju Krievijā laikā no 1927. līdz 1938. gadam izveidojās romu valodas centrs, kurā romu tautības pārstāvji kopā ar krievu lingvistiem izstrādāja romu valodas mācību materiālus un dažādu literāru, politisku tekstu tulkojumus. Tikai 20. gs. 70. gados romu intelektuāļi no dažādām valstīm (galvenokārt Anglijas, ASV un Dienvidslāvijas) veica romu valodas pētījumus.

Galveno informāciju par romu tautas izcelsmi un izplatību sniedz valodas analīze, meklējot aizguvumus no dažādām valodām un reģioniem un nosakot laika periodu, kad šie kontakti būtu varējuši notikt. Ir diezgan skaidrs, ka romi cēlušies no Indijas, Indas upes ielejas. Iemesli, kāpēc viņi devušies prom, nav līdz galam izpētīti. 4.–6. gs. romi devās rietumu virzienā un nokļuva Ēģiptē, Persijā, Sirijā, Palestīnā un Armēnijā. 13. gs. romi nonāca Grieķijā un Balkānu valstīs. Interesantu ieskatu par šī laika romu tautības pārstāvjiem sniedz Osmaņu impērijas Eiropas daļas nodokļu reģistrs, kurā ir reģistrēta 17 191 romu mājsaimniecība. Divas trešdaļas no tām ir kristieši. Tikai vienpadsmit grupas, kas sastāvēja vien no dažām ģimenēm, piekopa nomadisko (klejotāju) dzīvesveidu. Reģistrā minēti gan dažādi amatnieki, gan ierēdņi (policisti), gan zemnieki un mūki. Romu pētnieki apšaubā plaši izplatīto priekšstatu, ka romi pamatā piekopa nomadisku dzīvesveidu, un arī šie dati apstiprina, ka lielākā romu daļa tiecās atrast stabili dzīvesvietu.

14. gs. sākās romu izceļošana uz Eiropu. Viduslaiku Eiropā romi saskārās ar plašu diskrimināciju, un tieši šeit meklējamas saknes dažādiem aizspriedumiem pret romiem. Jāpiebilst, ka tas, ka romu tauta ir saglabājusies cauri tik ilgam un sarežģītam laika periodam, apliecina šīs tautas lielo spēju pielāgoties, tikt galā ar visdažādākajām situācijām un atrast atjautīgus risinājumus un izdzīvošanas stratēģijas.

Latvijā romi ienāca 15.–16. gs. no Vācijas un Polijas un pamatā apmetās Kurzemē, Abavas ielejā. 1897. gada tautas skaitīšana parāda, ka 8 % romu nodarbojās ar lauksaimniecību, taču lielākoties viņi bija amatnieki – kalēji, kurp-

nieki, zirgkopji. Latvijas romiem bija aktīvi saimnieciski kontakti ar latviešiem un mierīga līdzāspastāvēšana.

Nacistiskās Vācijas okupācijas laikā nogalināja vairāk nekā 2000 romu, tas ir aptuveni pusi no romu kopienas Latvijā. To, ka romi bija labi ieredzēti un integrēti, apliecina arī vietējo latviešu iestāšanās par romu kaimiņiem dažādās pašvaldībās, tā, piemēram, Talsu apriņķī netika nošauts neviens roms. Padomju Latvijas laikā daļa romu iekļāvās kolhozu sistēmā, daļa nodarbojās ar deficītu preču tirdzniecību. Šīm nodarbēm nebija nepieciešama īpaša izglītība, un romu kopienā dažādu iemeslu dēļ skolas izglītībai nepiešķīra pārlietu lielu vērtību. Iespējams, tā bija zināma stratēģija, kā saglabāt pēc iespējas dzīvu un dominantu savu valodu, kultūru, tradīcijas un dzīvesziņu.

Politisko, bet jo īpaši ekonomisko sistēmu maiņa smagi skāra romu kopienas. Trūkstošā izglītība kavēja romu iekļaušanos šodienas sabiedrībā, kas kļuva arvien urbānāka un pieprasīja jaunas zināšanas.

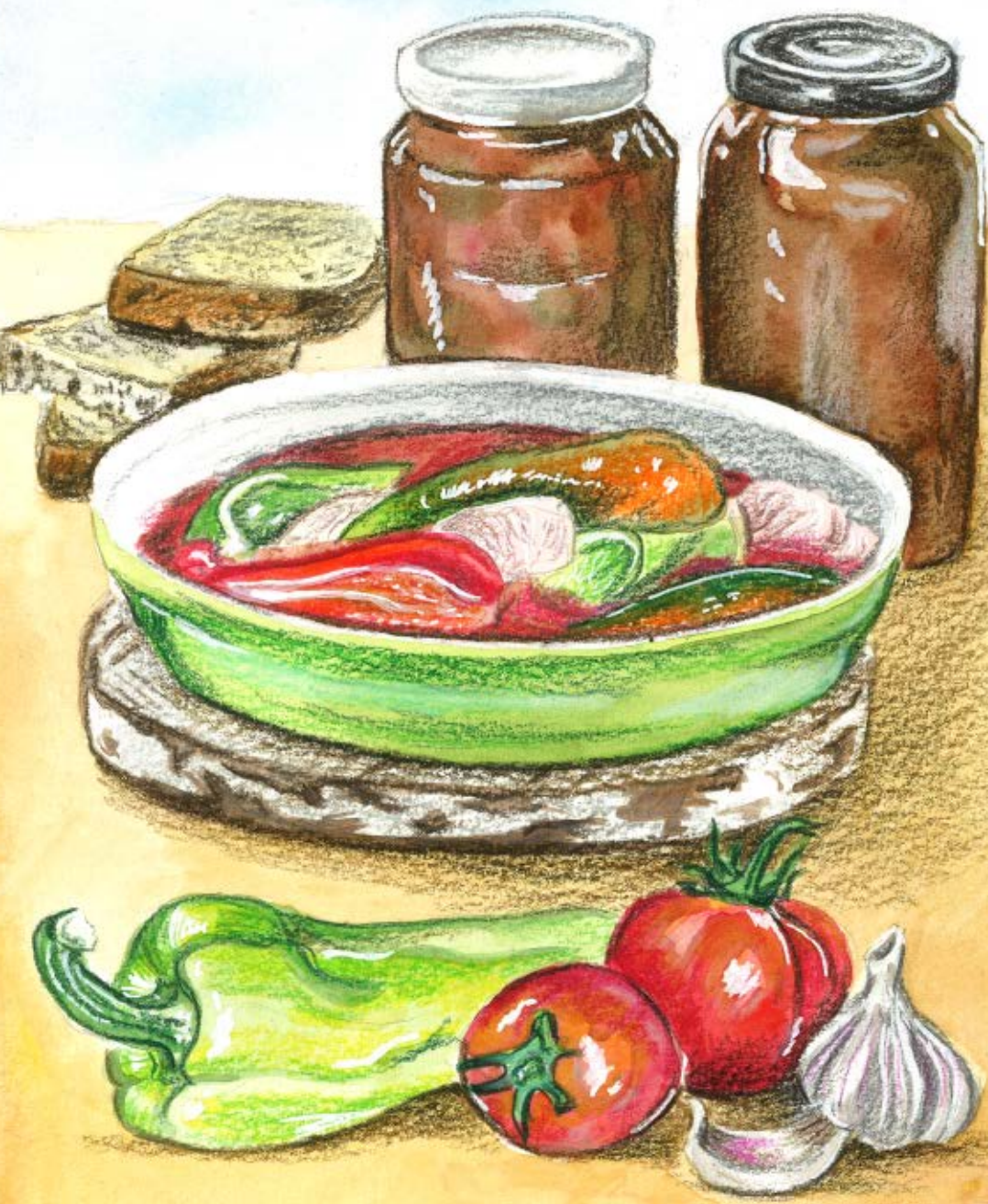
1987. gadā Ventspilī atvēra pirmo klasi speciāli romu bērniem, kas palīdzētu viņiem integrēties izglītības sistēmā. Līdzīgas klases izveidoja Sabilē, Talsos, Tukumā, Kuldīgā, Jelgavā. Kopumā tās uzskatāmas par veiksmīgām, jo lēnām pieauga izglītības nozīmes izpratne romu kopienā. Arī romu nevalstiskās organizācijas aktualizē izglītības nozīmi.

Romu kopiena ilgu laiku visā Eiropā saskārās un turpina saskarties ar dažāda veida diskrimināciju. Lai to mazinātu, gan Eiropā, gan Latvijā izveidoti dažādi projekti un programmas. Romiem ir plašs nevalstisko organizāciju tīkls, gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī, un apbrīnojama savas kultūras saglabāšanas spēja.

Kopš 2007. gada Rīgā darbojas Romu Kultūras centrs, kurš veidots, lai iepazīstinātu plašāku sabiedrību ar romu mākslas mantojumu, kultūru un tradīcijām, kā arī veicinātu romu jaunatnes saliedēšanu. Centra paspārnē Doma laukumā darbojas Romu vēstures un mākslas muzejs, kas iepazīstina apmeklētājus ar romu vēsturi pasaulē un Latvijā, kā arī piedāvā apskatīt romu mākslinieka Kārļa Rudeviča gleznas.

Kopš 2015. gada Latvijā tiek organizēts Starptautiskais Romu Kultūras festivāls "Roma World", kurā līdzās Latvijas romu kopienai piedalās arī pārstāvji no dažādām valstīm. Tādējādi Latvijas romu kopiena apliecina, ka ir aktīva romu starptautiskās dzīves dalībiece.

2000. gadā Latvijā dzīvoja 8205 romi, šobrīd skaits samazinās, un 2023. gada sākumā bija 4677 romi. Līdzīgi kā Latvijas iedzīvotājus kopumā, arī romu kopienas ir skārusi ekonomiskā emigrācija uz dažādām Eiropas valstīm, kā arī

strauji samazinājies dzimstības līmenis. Ja 1998.–2000. gadā piedzima vidēji 180 romu tautības bērni, tad 2022. gadā reģistrēti vien 35 romu jaundzimušie. Romi ir vienīgā Latvijas mazākumtautība, kurai arī šodien nav savas valsts, straujāk notiek romu kultūras asimilācija un samazinās to romu skaits, kas pārvalda romu valodu. Tāpēc tik svarīgi ir stiprināt romu tautas identitāti, pašapziņu un kultūru, tādējādi saglabājot savas kultūras bagātības.

- **4 vistas filejas**
- **3–5 paprikas**
- **1 peperoni**
- **1 kg tomātu**
- **2 sīpoli**
- **eļļa, sāls, pipari**

Smalki sagriež sīpolus un apcep eļļā. Kad sīpoli kļuvuši glāžaini, pievieno gabaliņos sagrieztu vistas fileju un apcep. Pieber sāli un piparus.

Paprikas un peperoni sagriež garenos gabaliņos, pievieno vistas filejām un, neilgi maisot, apcep. Tad pievieno gabaliņos sagrieztus tomātus un uz nelielas uguns sautē aptuveni 45 minūtes. Ja nepieciešams pievieno vēl sāli un piparus. Pasniedz ar rīsiem vai baltmaizi.

Poļu valoda pieder indoeiropiešu saimes slāvu valodu apakšgrupai, kas pēc valodas pratēju skaita ir trešā izplatītākā slāvu valoda aiz krievu un ukraiņu valodas. Latvijai šodien nav robežas ar Poliju, taču sākot ar 16. gs. mūsu kultūras vēsturiski veidojušas paralēlus stāstus, kuru ietekmē esam iepazīnuši viens otra kultūru.

Runājot par poļu mazākumtautību, var runāt par divām tās vēsturiskajām grupām. Līdz ar politisko varu maiņu Livonijā, īpaši Latgalē, ieplūda poļu-lietuviešu muižnieki, militārie pārstāvji, kuriem tika piešķirtas muižas. Vēlāk viņiem sekoja zemnieki un citi muižai piederoši ļaudis. 20. gs. pirmajā pusē, meklējot labāku atalgojumu, Latvijas teritorijā ieplūda poļu zemnieki un strādnieki.

Pēc Livonijas kara, 16. gs. otrajā pusē, Livoniju pārmaiņus un līdzās dalīja Polijas–Lietuvas kopvalsts, Zviedrija un Krievijas impērija. Polijas–Lietuvas kopvalsts pārvaldībā nonāca Igaunijas dienvidi, Vidzeme un Latgale, kur izveidojās Pārdaugavas hercogiste, bet Kurzemes un Zemgales hercogiste kļuva par Polijas–Lietuvas pakļautībā esošu teritoriju.

1629. gadā Vidzemi, Rīgu un visu Igaunijas teritoriju iekļāva Zviedrijas sastāvā, savukārt Latgale palika Polijas–Lietuvas kopvalsts sastāvā. Tāpēc vēl mūsdienās jūtama poļu kultūras ietekme ir Latgalē. Tas arī izskaidro spēcīgo Romas katoļu ietekmi Latgalē.

Izplatoties un pakāpeniski nostiprinoties luterticībai, Polijas–Lietuvas kopvalsts vēlējās cilvēkus atgriezt katoļu ticībā. Taču Polijas–Lietuvas kopvalstī, kas aptvēra mūsdienu Igaunijas dienvidu, Latvijas, Lietuvas, Polijas, Baltkrievijas, Ukrainas un nedaudz Krievijas rietumu teritorijas, kur reformācijas rezultātā bija nostiprinājusies luterticība (vāciešiem, latviešiem un igauņiem), bet vēsturiski pastāvēja arī pareizticība (krieviem, baltkrieviem un ukraiņiem), jūdaisms (ebrejiem) un islāms (tatāriem), tas nebija viegls uzdevums un radīja lielu pretestību. Latgalē katoļticības kā dominējošas ticības atgriešana veicās labāk, jo daudzi muižnieki nāca no Polijas–Lietuvas kopvalsts un daļa seno vācu muižnieku dzimtu pārpoļojās. Muižās strādājošie zemnieki identificējās ar sava muižnieka reliģisko pārliecību. Pakāpeniski veidojās grupa, kas sastāvēja gan no etniskiem poļiem, gan pārpoļotiem latviešiem, vāciešiem, iespējams, arī baltkrieviem.

Lieli nopelni atgriešanai katoļticībā bija Polijas–Lietuvas kopvalsts atsūtītajiem jezuitiem. Viņi ne tikai sludināja katoļticību, bet būtiski veicināja izglītību. Jezuiti ātri apguva vietējo valodu, apzinoties tās lomu ticības dzīvē, tulkoja grāmatas, sprediķoja, mācīja katehismu. Tādējādi veicinot izglītības – lasītprasmes un rakstītprasmes – pieaugumu.

Pēc Latgales pievienošanas Krievijas impērijai 1772. gadā, kā arī pēc poļu sacelšanās mēģinājumiem poļi krita nežēlastībā. Tā kā dažkārt labāk bija nebūt polim, viņu skaits strauji saruka. Daudzi poļi izvēlējās pamest Latgali un doties uz lielpilsētām – Rīgu, Liepāju un Jelgavu. 1897. gadā Rīgā dzīvoja 13 415 poļi, Liepājā – 6015, bet Latvijas teritorijā kopumā – 65 056.

Poļi studēja Rīgas Politehnikumā / Rīgas Politehniskajā institūtā un Tērbatas Universitātē, kas kļuva par poļu inteliģences centriem. No tiem nākuši izcili zinātnieki un valstsvīri, kā, piemēram, ķīmiķi Mečislavs Centneršvērs (1874–1944) un Ignācijs Moscickis (1867–1946). 19. gs. notika vispārēja nāciju veidošanās. Latvijas teritorijā poļi aktīvi organizējās biedrībās un veidoja intensīvu kultūras, izglītības, reliģijas, kā arī sava veida sociālās drošības tīklu (labdarības biedrības, biedrības bāreņu atbalstam u. c.) kopienas iekšienē. Akadēmiskajā vidē poļi dibināja pirmās poļu studentu korporācijas – Tērbatā “Polonia” un Rīgā “Arkonia” un “Welecja”. Poļi pārņēma šo vācu akadēmisko tradīciju un, līdzīgi kā latvieši, igauņi un krievi, nacionāli pielāgoja. Visas trīs poļu studentu korporācijas šodien turpina darbību Polijā un uztur sakarus ar Latvijā un Igaunijā esošajām latviešu, igauņu un krievu studentu korporācijām. Rosīgo poļu kultūras dzīvi uz brīdi ierobežoja Pirmais pasaules karš.

Nodibinoties neatkarīgai Latvijas valstij, poļu mazākumtautība saglabājās, kaut arī daudzi poļi atgriezās vai pārcēlās dzīvot uz Poliju. Pēc Pirmā pasaules kara Polija un Latvija bija kaimiņvalstis ar kopēju robežu, kas vēl vairāk veicināja migrāciju. Līdzās pastāvīgai poļu mazākumtautības kopienai (1920. gadā Latvijā dzīvoja 52 244 poļi), sezonāli brauca poļu viesstrādnieki lauksaimniecībā. Starpkaru periodā poļi bija ceturta lielākā mazākumtautība aiz krieviem, vāciešiem un ebrejiem.

Poļu sabiedriskā dzīve un organizācijas bija ļoti daudzpusīgas. Izveidojās plašs skolu tīkls. 1931. gadā Latvijā darbojās 45 skolas, arī amatniecības skola un ģimnāzijas. Tās vadīja un koordinēja Latvijas Izglītības ministrijai padotā Poļu izglītības pārvalde. Lai gan pie Latvijas Universitātes dibinājās un pastāvēja divas jaunas poļu studentu korporācijas – “Fraternitas Infantica” un “Plateria”, daļa poļu studēja Polijā. Ļoti aktīvi poļu bērni darbojās harceru kustībā (skautu tipa organizācija Polijā), kas iekļāvās Latvijas skautu un gaidu kustībā. Tāpat poļiem bija sava bibliotēka, teātris, arī lelļu teātris, dziedāšanas un mūzikas biedrība. Labi attīstītas bija sociālā atbalsta organizācijas – bērnu un veco ļaužu patversmes, labdarības biedrības, kredītbiedrība un citas. Īpaši jāpiemin arī sporta biedrības. Arī vēlākais pasaules rekordists garajās distancēs Staņislavs Petkevičs (1908–1961) sāka savu karjeru vienā no tām. Sākot ar 1934. gadu

tika organizēti regulāri Latvijas poļu sporta svētki.

Kad nacionālsociālistiskā Vācija uzbruka Polijai, izraisot Otro pasaules karu, Latvijas poļu kopiena sniedza palīdzību Polijai. Uzņēma bēgļus, vāca ziedojumus, iekārtoja bērnus skolās, kā arī organizēja no nometnēm izbēgušo bēgļu tālāko ceļu uz Zviedriju. Jau kara pirmajās dienās poļu jaunieši meklēja iespējas sūtniecībā brīvprātīgi iestāties Polijas armijā. Diemžēl Latvija izlēma būt neitrāla Otrā pasaules kara sākumā, lai gan neitralitāte neglāba Latviju no ieraušanas postošajā karā.

Otrais pasaules karš Latvijas poļu mazākumtautībai bija ļoti sarežģīts. Jau 1940.–1941. gada PSRS okupācijas laikā daudzus poļu vadošos darbiniekus pakļāva represijām – noslepkavoja, ieslodzīja koncentrācijas nometnēs vai deportēja uz Sibīriju. Arī 1941.–1944. gada nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas režīms poļiem nebija viegls – viņus ieskaitīja pie tā sauktajām nevērtīgajām tautām.

Pēc Latvijas otrreizējās PSRS okupācijas 1944. gadā poļus, līdzīgi kā visas pārējās tautas, pakļāva rusifikācijai. Latgales un Rīgas poļi bieži pārņēma krievu valodu, Kurzemes un Vidzemes – latviešu valodu. Vienīgā vieta, kur poļu valodu saglabāja bija Romas katoļu baznīca, kurā liela daļa no garīdzniekiem bija poļi. Kopš 1947. gada, neskatoties uz dažādiem šķēršļiem, Rīgā darbojās Romas katoļu seminārs, kurā mācījās jaunieši no visas Padomju Savienības. Viens no mācību priekšmetiem bija arī poļu valoda. Visu okupācijas laiku tika organizētas arī neformālas poļu kopienas tikšanās. Jau 1978. gadā panāca atļauju dibināt Poļu draugu klubu, kas bija unikāls notikums mazākumtautību vidū. Klubs apvienoja aptuveni 600 poļus.

1987. gadā un nodibinoties Latvijas Tautas fronteī 1988. gadā sākās ļoti darbīga poļu sabiedriskā dzīve. Viena no tās līderēm Ita Marija Kozakēviča (1955–1990) kļuva par ievērojamu figūru Latvijas Tautas frontē. Kopumā poļu attieksme pret Latvijas neatkarību bija atbalstošāka nekā krievu, baltkrievu un ukraiņu, kaut visām trim austrumslāvu tautām bija savas Tautas frontes, kas iestājās par demokrātiskām pārmaiņām un savu valstu neatkarību no PSRS.

Pēc neatkarības atgūšanas aktīvi un veiksmīgi dibināja poļu skolas. Šobrīd Latvijā darbojas piecas poļu skolas, tai skaitā vidusskolas un ģimnāzijas. Daļēji ir atjaunots senākais biedrību tīkls. Tas vairs nav tik plašs kā starpkaru periodā, bet darbojas mūzikas kolektīvi, lasītava, tiek izdoti izdevumi poļu valodā.

Ja 1989. gadā Latvijā dzīvoja 60 614 poļi, 2022. gadā to skaits ir sarucis līdz 36 276. Tas ir liels kritums, taču mazāks nekā citām mazākumtautībām, kas norāda, ka kopumā poļu kopiena ir labi integrējusies un saista savu dzīvi ar Latviju.

Bigošs

- **1 kg skābu kāpostu**
- **700 g svaigi kāpostu**
- **1 kg dažādas gaļas (liellopa, cūkas, vistas)**
- **300 g žāvētas desas**
- **1 bieza šķēle kūpināta speķa**
- **10 žāvētas plūmes**
- **5 g žāvētu sēņu**
- **3 nelieli sīpoli**
- **500 ml ūdens vai buljona**
- **150 ml sarkanvīna**
- **10 smaržīgie pipari**
- **2 lauru lapas**
- **2 ēdamkarotes cūku tauku**
- **2 āboli**
- **tomātu pasta**
- **ķimenes, majorāns, pipari, sāls**

Atsevišķos traukos ūdenī iemērc žāvētās sēnes un plūmes. Gaļu sagriež 2–3 cm lielos gabaliņos un lielā katlā, ko iespējams likt arī cepeškrāsnī, apcep cūku taukos nelielās porcijās. Gaļai pievieno un apcep nelielos gabaliņos sagrieztus sīpolus, ābolus un kūpināto speķi. Vēlāk pievieno nelielos gabaliņos sagrieztās sēnes un plūmes.

Kad sīpoli kļuvuši caurspīdīgi, katlā pievieno sagrieztus svaigus un skābētus kāpostus. Kad tie nedaudz sakritušies, ēdienam pievieno ūdeni vai buljonu, sarkanvīnu, kā arī garšvielas un tomātu pastu (to var aizstāt arī ar 2 tomātiem). Tad katlam uzliek vāku un liek uzkarstētā cepeškrāsnī 150 grādos sautēties kādas 2 stundas. Ik pa laikam pārbauda, vai nepieciešams papildus šķidrums. Kad gaļa mīksta, bigošs ir jau gandrīz gatavs. Izņemot to no cepeškrāsns, vēl jāpārbauda šķidrums daudzums. Ja tas ir par daudz, tad ar atvērtu vāku vāra uz plīts tik ilgi, kamēr iegūta sautējuma konsistence. Beigās pievieno žāvētās desiņas un uzvāra.

Pasniedz siltu ar maizi vai kartupeļiem. Līdzīgi kā citi skābu kāpostu ēdieni, arī bigošs īpaši garšs un aromātisks ir nākamajā dienā.

Lietuvieši

Lietuvieši, tāpat kā latvieši, ir pēdējie dzīvās austrumbaltu valodas lietotāji. Kādreiz pie šīs valodu grupas vēl piederēja kurši. Senatnē latviešu un lietuviešu ciltis mierīgi dzīvoja viena otrai kaimiņos, 13. gs. sadarbojoties cīņās pret Vācu ordeņa karaspēku. Kā ievērojami piemēri minamas Saules un Durbes kaujas, kur kopīgi cīnījās žemaiši, zemgaļi un kurši.

Lai gan lietuvieši ir vieni no mūsu vēsturiski tuvākajiem kaimiņiem, līdz mūsdienām nav saglabājis pietiekami daudz materiālu, kas liecinātu par ciešu Lietuvas un Latvijas teritorijā dzīvojošo cilšu mijiedarbību. Lai gan esam no vienas valodu saimes, vēsture mums ir tuvāka ar igauņiem, nevis lietuviešiem. Pēc veiksmīgas Romas katoļu veiktās kristianizācijas Baltijas zemēs, mūsdienu Latvijas un Igaunijas teritorijas iekļāva Livonijā, bet kunigaitim Mindaugam izdevās apvienot pagānisko Lietuvas teritoriju un izveidot vienotu Lietuvas lielkunigaitiju. 1385. gadā lielkunigaitis Jagailis, Algirda dēls, salaulājās ar Polijas troņmantniecei, Polijas un Ungārijas karaļa Ludvika Lielā meitu Jadvigu. Tika izveidota Krēvas ūnija jeb Polijas–Lietuvas lielkunigaitijas personālūnija. Jagailis pieņēma kristīgo ticību, pieņemot poļu vārdu – Staņislavs II Jagellons. Jagaiļa brālēns Vītauts kļuva par sava brālēna troņmantinieku Lietuvā. Lietuvieši Vītautu sauc par Svēto valdnieku, jo viņa laikā notika pilnīga Lietuvas kristianizācija jeb pievēršanās Romas katoļticībai.

Jauno laiku periodā, 1569. gadā, izveidojās Ļubļinas ūnija, kad pēdējais Jagellonu dinastijas mantinieks, Polijas karalis Sigismunds II Augusts izšķīrās par Polijas karalistes un Lietuvas lielkunigaitijas apvienošanu vienotā valstī – Polijas–Lietuvas kopvalstī. Kad 16. gs. Livonijas kara rezultātā sabruka Livonija, Polijas–Lietuvas kopvalsts ieguva kundzību pār visu Latvijas teritoriju, kur Kurzeme un Zemgale iekļāvās Kurzemes–Zemgales hercogistē kā vasaļvalsts, bet Vidzeme un Latgale kļuva par Pārdaugavas hercogisti. Tomēr nav zināms, ka notikusi liela lietuviešu ieceļošana. Protams, gan lietuviešu, gan poļu muižnieki, militāristi, vēlāk zemnieki apmetās uz dzīvi Latvijas teritorijā, tomēr tā nebija apjomīga migrācija.

Pirmās ziņas par lietuviešu ciemiem Latgalē – Ciskādu un Sēlpils tuvumā – nāk no 17.–18. gs. Lietuvieši apmetās arī Kurzemes pierobežā. Pēc 1863. gada poļu un lietuviešu sacelšanās pret Krievijas impērijas varu daudzus lietuviešus izsūtīja uz Sibīriju. Pēc soda termiņa izciešanas viņi nedrīkstēja atgriezties Lietuvā, tāpēc devās uz Baltijas guberņām – Kurzemi, Vidzemi un Igauniju.

Par lietuviešu kultūras un nacionālās atmodas centru kļuva Jelgava, kas ir vēs-

turiskā Kurzemes–Zemgales hercogistes galvaspilsēta un Kurzemes guberņas administratīvais centrs. 1890. gadā 28,5 % no visiem Jelgavas ģimnāzijas studentiem bija lietuvieši. Jāsaprot, ka ģimnāzists šodien un toreiz nav gluži tas pats. Ģimnāzija bija turīgāko, mērķtiecīgāko un spējīgāko jauno cilvēku kalve, kuri bieži vien ideālisma vadīti kļuva par nācijas ideju popularizētājiem. Pateicoties tam, Jelgava kļuva par zināmu politisko centru. No Jelgavas ģimnāzijas nāk vēlākais Lietuvas prezidents Antans Smetona (1874–1944). Viņš, jau mācoties ģimnāzijā, aktīvi darbojās jauniešu biedrībā “Kūdikis” (Mazulis). Jelgavā tika izdots lietuviešu nacionālās idejas propagandējošs žurnāls “Varpas” (Zvans). Līdzās Jelgavai, arī Rīgā un Liepājā veidojās lietuviešu politiskās un kultūras darbības centri.

1897. gadā Latvijas teritorijā dzīvoja 24 507 lietuvieši. 19. gs. 80. gados aktīvi sāka veidoties biedrības, dibināja pirmās lietuviešu skolas, kopskaitā piecas. Rīga kļuva par lietuviešu preses centru. Izdotie laikraksti bija gan sociālistiski, gan liberāli, gan reliģiski orientēti. Daudzi sabiedriskie un kultūras darbinieki, kuri vēlāk darbojās neatkarīgās Lietuvas politiskajā dzīvē, dzīvojuši un izglitojušies Latvijā un ir piederīgi lietuviešu kopienai Latvijā.

1862. gadā dibinātajā Rīgas Politehnikumā / Rīgas Politehniskajā institūtā studēja daudzi lietuvieši un izveidoja lietuviešu studentu biedrību “Viltis”.

Pirmais pasaules karš ieviesa lielas pārmaiņas lietuviešu kopienas dzīvē. Vīriešus iesaistīja karadarbībā. Daudzi karoja arī latviešu strēlnieku vienībās. Lietuviešu biedrības aktīvi rūpējās par bēgļiem no Lietuvas teritorijas. Līdzīgi kā Latvija, arī Lietuva savu valsti dibināja, kamēr tās teritorijā atradās Vācijas impērijas karaspēks. 1918. gada 16. februārī tika proklamēta Lietuvas Republika.

Pēc neatkarīgās Latvijas valsts izveides lietuviešu mazākumtautība turpināja vai atjaunoja savu sabiedrisko organizāciju darbu. Darbojās skolas un kultūras, sporta, labdarības un citas biedrības. Tā kā Latvija ar Lietuvu bija noslēgusi vienošanos par sadarbību izglītības jomā, tad 1934. gada Kārļa Ulmaņa apvērsums lietuviešu skolu darbību skāra daudz mazāk nekā citām mazākumtautībām (piemēram, baltkrieviem).

Kopumā starpkaru periods ir aktīvākais periods lietuviešu mazākumtautības kultūras un sabiedriskajā dzīvē. Nodibinoties Latvijas Universitātei, tur studēja arī lietuviešu studenti. Gan Latvijas, gan Viļtauta Lielā vārdā nosauktā Kauņas Universitāte (dibināta 1922. gadā) izveidoja ciešu sadarbību ar Tartu (Igaunija) un Helsinku (Somija) universitātēm, kas izpaudās studentu pieredzes un kultūras apmaiņā, kā arī kopīgo sporta sacensību organizēšanā.

PSRS okupācijas laikā uz dzīvi Latvijā pārcēlās salīdzinoši daudz lietuviešu,

jo Latvija bija ekonomiski stabilāka. 1970. gadā Latvijā dzīvoja 40 589 lietuvieši. Pakāpeniski, Lietuvai attīstoties, šis skaitlis mazinājās. Pēc 2022. gada datiem, Latvijā dzīvo 21 046 lietuvieši.

20. gs. 80. gados lietuvieši atjaunoja savu biedrību, vēlāk arī lietuviešu skolas darbību. Mūsdienās Latvijā darbojas Rīgas Lietuviešu vidusskola un vairākas neformālās izglītības skolas lietuviešu bērniem kultūras un valodas apguvei, kļūdamas par nozīmīgiem lietuviešu kultūras centriem. Rīgas Lietuviešu vidusskolas paspārnē 2002. gadā atvēra muzeju “Lietuvieši Latvijā un lietuviešu izglītība Latvijā”. Plašais biedrību tīkls ar dažādiem kultūras un folkloras kolektīviem aktīvi darbojas un kopj lietuviešu kultūru Latvijā.

Cepelīni

- **3–4 lieli vārīti kartupeļi**
- **1 kg svaigu kartupeļu**
- **500 g maltas cūkgaļas**
- **sviests apcepšanai**
- **1 sīpols**
- **200 g bekona kubiciņos**
- **200 g skāba krējuma**
- **sāls, pipari, timiāns, majorāns**

Vārītos kartupeļus sastampā. Svaigos kartupeļus nomizo un sarīvē, pēc tam nospiež lieko sulu. Kartupeļu sulu nostādina, nolej, bet apakšā nostājušos kartupeļu cieti pataupa. Notecinātos rīvētos kartupeļus ieliek lielā bļodā, pieliek nostādināto cieti, kā arī vārītos sastampātos kartupeļus, sāli, piparus un rūpīgi samīca.

Cepelīnu pildījumam gaļu liek bļodā, pievieno smalki sakapātus sīpolus, sāli, svaigi maltus melnos piparus un pārējās garšvielas. Visas sastāvdaļas samīca kopā.

No apmēram 2 ēdamkarotēm kartupeļu masas izveido plācenīti, kura vidū ieliek sagatavoto pildījumu, pāri pārloka maliņas. Viļājot rokās, cepelīnam izveido cilindrisku formu, tāpat dara ar visiem cepelīniem.

Cepelīnus uzmanīgi liek iepriekš sagatavotā katlā vārošā ūdenī, kurā iepriekš iemaisīta 1 ēdamkarote kartupeļu cietes, un vāra apmēram 30 minūtes, ik pa laikam uzmanīgi apmaisot.

Kad cepelīni ir gatavi, tie uzpeld augšā. Pirms pasniegšanas cepelīnus pārlej ar skābu krējumu un pārkaisa ar kubiņos sagrieztu un apceptu kraukšķīgu bekonu.

Krievi

Krievu valodā runājošās tautu grupas ir vienas no senākajām, kas ieceļoja mūsdienu Latvijas teritorijā. Līdz ar to tieši ar šo grupu latviešiem ir vissenākās vēsturiskās attiecības. Vēl pirms Rietumeiropas ieceļotājiem mūsdienu Latvijas teritorijā ieradās tirgotāji un garīdznieki no krievu zemēm, lai tirgotos un sludinātu kristīgo ticību šeit dzīvojošajām ciltīm. Pie krievu tautām, kas vēsturiski apdzīvojušas Latvijas teritoriju, pieder gan ukraiņi, gan baltkrievi, gan moskoviti. Krievu valoda pieder pie indoeiropiešu valodu saimes un ir lielākā no slāvu valodām. Krievu valodā izdalāmi trīs vēsturiskie periodi: senkrievu, kas ir kopīgs krievu, baltkrievu un ukraiņu valodai (6.–14. gs.), veckrievu jeb lielkrievu (14.–17. gs.) un krievu nacionālās valodas periods (kopš 17. gs. vidus). Līdzīgi attīstījies arī krievu etnoss. Mūsdienās krievu etnisko mazākumtautību pārsvarā veido moskovitu pēcteči, kuri Latvijas teritorijā pakāpeniski ieradusies kopš 16. gs. Pēdējais lielais krievu tautības cilvēku ieplūdums Latvijā notika Otrā pasaules kara un pēckara laikā. Kā liela politiska, valodas un kultūras pārstāve krievu mazākumtautība ir spēlējusi nenoliedzami būtisku un vēsturiski pēdējo ietekmīgāko lomu Latvijas politiskās, kultūras un sociālās dzīves veidošanā.

10.–11. gs. kaimiņos dzīvojošās krievu tautas gan pa Daugavu, gan sauszemes ceļiem ieradās Latvijas teritorijā. Viņi tirgojās un iepazīstināja ar ortodoksālo kristīgo mācību. Tā kā 13. gs. Rīga bija vācu zemju ieceļotāju pārvaldībā, Krievzemes tirgotājiem tika ierādītas speciālas teritorijas ārpus Rīgas pilsētas mūriem. Bagātājiem krievu tirgotājiem 13. gs. piederēja vairāki nami, bija izveidojusies sava kapsēta un dievnams.

Nākamā lielāka apjoma krievu tautu migrācija uz mūsdienu Latvijas un Igaunijas teritoriju notika 17. gs. vidū, kad cariskās Krievijas patriarhs Nikons veica pareizticīgās baznīcas dievkalpojuma kārtības reformas. Vecticībniekus, kuri pretojās šīm reformām, pakļāva smagām represijām. Vecticībnieki bēga no cariskās Krievijas guberņām un meklēja patvērumu visā mūsdienu Latvijas teritorijā, bet īpaši Rīgā un vēsturiskajā Latgales novadā. Karu un mēra iztukšotajās zemēs trūka darbaspēka, tāpēc vecticībnieki veiksmīgi atrada patvērumu. Viņi dzīvoja ļoti noslēgtās kopienās. Noslēgtība ļāva saglabāt senās tradīcijas. Vēl šodien Latvija ir nozīmīga vecticībnieku reliģijas un kultūras vieta ar centru Rīgas Grebenščikova lūgšanu namā.

Pēc Krievijas impērijas uzvaras Lielajā Ziemeļu karā (1721) pakāpeniski visu Latvijas teritoriju iekļāva impērijas sastāvā, kurā tā atradās līdz pat 1917. gadam. Līdz ar to pieauga iedzīvotāju migrācija no Iekšējās Krievijas guberņām uz jaunajām Baltijas guberņām. Bija nepieciešams gan darbaspēks, gan uzticami pārstāvji jaunapgūtajās Baltijas guberņas teritorijās. Pārvaldes aparāta izveidei veicināja

krievu ierēdņu un militāro personu iecelšanu. Krievu iedzīvotāju īpatsvars īpaši pieauga pilsētās, kas bija ekonomiskie un politiskie centri.

1789. gadā Rīgā atklāja pirmo skolu, kur mācības notika krievu valodā – Katrīnas skolu. Saskaņā ar 1897. gada Krievijas impērijas pirmās vispārējās tautskaites datiem, Latvijas teritorijā dzīvoja aptuveni 151,2 tūkstoši krievu, skaitliski apsteidzot vācbaltiešus. Krievi bija pārstāvēti visās nozarēs un sociālajos slāņos – no zemniekiem līdz augstākajai ierēdniecībai un muižniecībai. Tika dibinātas un aktīvi darbojās biedrības, pulciņi, attīstījās arī pareizticīgo un vec ticībnieku draudzes gan laukos, gan vēl jo vairāk pilsētās. Kopš 19. gs. vidus izdeva laikrakstus krievu valodā. 19. gs. otrajā pusē nodibināja krievu studentu korporāciju “Fraternitas Arctica” (1880) pie Rīgas Politehnikuma / Rīgas Politehniskā institūta, kura pastāv vēl šodien.

“Krieviski runādami, latvieši, kā daudzi jau zinās, nekad nezūd tautai, arī tad ne, kad tie pa daļai jau sāk aizmirst latviski runāt.” Tagad mēs varētu rīkot viktorīnu, un galvenā balva pienāktos tam, kurš pareizi nosauktu minētā citāta autoru. 19. gs. sākumā veidojās slavofilu kustība, kuras mērķis bija pārveidot Krievijas impēriju par nacionālu, pareizticīgu valsti. Šodien tas liksies pārsteidzoši, taču arī starp jaunlatviešiem šīs idejas atrada atbalstītājus. Atrodoties situācijā starp vācu muižniecību un Krievijas impēriju, slavofilu idejas, kas ietvēra arī pārkrievošanu, vismaz daļai latviešu šķita labākā alternatīva, jo vismaz teorētiski piedāvāja sociālu un tiesisku taisnīgumu visām nācijām. Tas gan daudz lielākā mērā ir stāsts par latviešu sociālo situāciju un mazāk par krievu mazākumtautību, tomēr arī šis ir aspekts, kas daudz ko pastāsta par latviešu un krievu attiecībām konkrētā laika posmā. Un viktorīnas jautājuma atbilde – šī citāta autors ir Krišjānis Valdemārs.

Pēc neatkarīgās Latvijas valsts izveides 1918. gadā krievu mazākumtautība aktīvi iestājās par savām tiesībām un interesēm un tika pārstāvēta Latvijas Satversmes sapulcē un Saeimā. 1930. gadā 97,6 % vietējo krievu bija Latvijas pilsoņi, jo 1919. gadā, norisinoties Latvijas Neatkarības karam (1918–1920), visiem bijušajiem Krievijas impērijas pilsoņiem, kuri bija dzimuši un auguši Latvijas teritorijā, piešķīra Latvijas pilsonību. Kopumā krievi bija pozitīvi noskaņoti pret jauno Latvijas valsti, tomēr tikai 18,9 % krievu zināja latviešu valodu, kas bija zemākais rādītājs nacionālo mazākumtautību vidū.

Veidojās krievu kultūras centri un biedrības. Latvijā bija viens no spēcīgākajiem krievu kultūras centriem ārpus Padomju Savienības. Rīgā sāka izdot literāri augstvērtīgo dienas avīzi krievu valodā – “Segodņa”.

1920. gadā Latvijā dzīvoja 124 746 krievi, bet 1935. gadā skaits jau bija pieaudzis līdz 206 499. Tik strauja pieauguma galvenais iemesls bija migrācija

no Padomju Savienības, jo krievu baltgvardiem un viņu pēctečiem, kuri Krievijas pilsoņu karā (1917–1920) bija karojuši vai nostājušies pret bolševikiem, draudēja staļiniskās represijas. Viņus gaidīja nošaušana vai deportācija uz Sibīriju un Vidusāziju, kur cilvēki bija nolemti iznīcināšanai smagā darbā un necilvēcīgos apstākļos.

Otrais pasaules karš un okupācijas gadi lielā mērā izmainīja mazākumtautību ainu Latvijā. Vācieši izceļoja, ebrejus un romus noslepkavoja nacionālsociālistiskais Hitlera režīms, savukārt sākot ar 1944. gadu Latvijā lielā skaitā ieradās Krievijas un citu PSRS republiku iedzīvotāji, kuru saziņas valoda bija krievu. 1940. gadā Latvijā dzīvoja ap 207 000 krievu, bet pēc 1989. gada skaitīšanas datiem jau 905 500, sasniedzot 34 % no visiem iedzīvotājiem.

Ir vairāki iemesli, kāpēc Latvijā iebrauca tik daudz cittautiešu, – ekonomiski (Latvijā neproporcionāli attīstīja rūpniecību, kas tajā laikā bija darba spēka intensīva), kā arī politiski (dažādu tautu pārvietošana un etnisku un nacionālu struktūru vājināšana bija ļoti izplatīta). Tāpat, salīdzinot ar citiem reģioniem, Latvijā bija salīdzinoši labs dzīvojamais fonds, kur izmitināt iebraucējus.

Latvija bija Baltijas kara apgabala, kas aptvēra arī Igauniju, Lietuvu un Kaļiņingradu, centrs, kur atradās Padomju armijas ģenerālštābs. Te dislocēja ne tikai armijā dienošos, bet arī viņu ģimenes, kuras ar laiku palika uz pastāvīgu dzīvi Latvijā. Padomju armija kalpoja kā kolonizācijas instruments, jo tā bija svarīgs padomju varas balsts okupācijas režīma uzturēšanā līdzās čekai jeb PSRS Valsts drošības komitejai (KGB).

Pirms dodamies tālāk vēstures ritējumā, gribas vēl mazliet apstāties pie jautājuma – kas bija šie cilvēki, kas brauca uz Latviju? 1917. gadā, īsi pirms Latvija proklamēja savu neatkarību, Krievijā pasludināja Krievijas Padomju Federatīvo Sociālistisko Republiku. Līdz 1922. gadam turpinājās pilsoņu karš, taču arī pēc tam lielai iedzīvotāju daļai nācās pārciest jaunā režīma represijas. Vēl no pilsoņu kara neatguvušos sabiedrību pakļāva piespiedu kolektivizācijai, kas izjauca ne tikai tradicionālās struktūras, bet arī kļuva par sākumu vai turpinājumu daudzu ģimeņu un dzimtu tragēdijām. Ļoti strauji notika industrializācija, milzīgas cilvēku masas pārvietoja no laukiem uz pilsētām bez piemērotas infrastruktūras. Sekas pārāk straujām pārmaiņām bija vispārēja nabadzība un bads. 20. gs. 30. gados sākās Lielais terors, kura laikā arestēja 1,5 miljonus iedzīvotāju, lielu daļu no tiem nogalināja, pārējos nosūtīja uz darba nometnēm. Jaunais režīms aktīvi meklēja valsts “ienaidniekus” un nežēlīgi izrēķinājās ar aizdomās kritušajiem – gan elites pārstāvjiem, gan kulakiem, kādai no šīm grupām piederēt varēja gandrīz katrs. Dažāda veida “tīrīšanas” bija kļuvušas par ikdienu. Drošs šajā

laikā nevarēja justies neviens. Sabiedrībā valdīja bailes un nedrošība. Uzticēties nevarēja nevienam, jo pat mīļi kaimiņi un radnieki varēja izrādīties ziņotāji.

Un tad nāca Otrais pasaules karš, kurš Padomju Savienībai bija neiedomājams cilvēku zaudējumu laiks (gāja bojā 24 miljoni iedzīvotāju). Un tomēr "Neiedomājami, ka mūsu mūža labākie gadi bija kara laikā, kad bojā gāja tik daudzi, kad mēs mirām badā un mans dēls strādāja spaidu darbus," – saka Anna Ahmatova. Kāpēc tā? Pēc daudzu gadu terora un dzīvošanas melos karš reizē ar šausmām un nāves draudiem atnesa jaunu kopības sajūtu. "Nepieciešamība bija atdevusi viņiem iniciatīvu – viņi atkal sarunājās un palīdzēja cits citam, nedomājot par politisko risku, un šī spontānā aktivitāte radīja jaunu valstiskās piederības apziņu. Šī iemesla dēļ kara gadus viņi vēlāk atcerējās ar nostalgiju – kā "vitalitātes laiku" vai Pasternaka vārdiem izsakoties, kā laika posmu, kurā "neierobežoti un priecīgi atjaunojās vispārējā kopības izjūta". Un vēlāk jau ar visu šo kopējās pieredzes bagāžu padomju pilsoņi lielā skaitā iebruca Latvijā, sastopoties ar Latvijas iedzīvotājiem, kuru pēdējo 20–30 gadu pieredze bija pilnīgi atšķirīga. Šī dažādā pieredze un arī situācija un laiks, kad Latvijā ielūda daudzie cilvēki tūkstoši, radīja plaisu, kuras sekas jūtam vēl joprojām, iespējams, ka tieši šobrīd vairāk kā jebkad.

20. gs. 80. gados liela daļa Latvijā dzīvojošo krievu, īpaši radošā inteliģence, iestājās par Latvijas neatkarības ideju. Protams, bija arī pretinieki šai idejai un ir vēl šodien. Tomēr, atbalstot neatkarības idejas, krievu mazākumtautība nezaudēja spēcīgo savas kultūras un valodas ietekmi ikdienā. Iemesli, kādēļ, pretēji citām mazākumtautībām, krievi nav iemācījušies latviešu valodu vai nav atklājuši sev Latvijas kultūru, ir dažādi. Lielā mērā tas ir tādēļ, ka krievu kopiena ir ļoti liela. 2019. gada dati liecina, ka 64,3 % no krieviem bija Latvijas pilsoņi, 27,3 % nepilsoņi un 8,4 % citu valstu, galvenokārt Krievijas Federācijas, pilsoņi. Pēc 2023. gada iedzīvotāju reģistra, Latvijā dzīvo 497 403 krievi.

Proporcionāli visvairāk krievu dzīvo Latgalē, kā arī lielajās pilsētās, īpaši Rīgā un Daugavpilī. Krievu mazākumtautībai ir attīstīts un plašs nevalstisko organizāciju piedāvājums, kuru centrā ir gan krieviskās identitātes un kultūras saglabāšana, gan politiski mērķi.

Krievijas–Ukrainas karš ir lielā mērā saasinājis latviešu un krievu kopienas attiecības un asi parādījis, ka ir pienācis laiks vismaz apzināt neatrisināto un neizrunāto. Jācer, ka tuvākajos gados mūs sagaidīs auglīgas diskusijas, taču līdz tam viena no iespējām labāk saprast tagadni ir iedziļināties vēsturē un ieklausīties otras puses sacītajā, ar cerību, ka kādu dienu otra puse vairs nebūs otra puse, arī saglabādama savu etnisko identitāti.

Soļanka

- **500 g liellopa gaļas**
- **500 g cūkgaļas**
- **150 g vistu mādziņu**
- **200 g desiņu**
- **200 g kūpinātas cūkgaļas krūtiņas**
- **4–5 lieli sīpoli**
- **250 g tomātu pastas**
- **3 lauru lapas**
- **sāls, malti melnie pipari**
- **1 citrons**
- **melnās olīvas pēc garšas**
- **4 kartupeļi**
- **eļļa cepšanai**
- **sālīti vai marinēti gurķi**
- **zaļumi un skābais krējums pasniegšanai**

Gaļu noskalo, liek katlā, pārlej pāri ūdeni, pieliek sāli, piparus, lauru lapas un liek vārīties. Kad parādās putas, gaļu noputo, katlam uzliek vāku un samazina liesmu. Vāra, līdz gaļa ir mīksta. Tad gaļu izņem no katla, atdzesē un sagriež mazos gabaliņos.

Kartupeļus notīra, noskalo, sagriež nelielos gabaliņos un liek buljonā. Sīpolus notīra un smalki sagriež. Uzkarstētā pannā ielej eļļu un apcep sīpolus. Cep 5–10 minūtes, līdz tie ir mainījuši krāsu un kārtīgi sacepti. Apceptos sīpolus pievieno buljonam.

Desiņas un žāvēto gaļu sagriež nelielos gabaliņos un pievieno zupai, var pirms tam arī apcept. Zupai pievieno arī vārīto gaļu un iemaisa tomātu pastu un pievieno olīvas. Zupu vāra, līdz kartupeļi mīksti. Pašās beigās pievieno sagrieztus marinētos vai sālītos gurķus, uzvāra un zupa gatava! Pasniedz ar skābu krējumu, zaļumiem un citrona šķēlītēm.

Igauņi, lībieši, voti, somi, karēļi un ungāri pieder pie somugru valodu saimes. Neskatoties uz to, ka mums ir cita valodu saime, pateicoties vēsturiskajai teritorijai Livonijai – mūsdienu Latvijai un Igaunijai, tieši ar igauņiem mums ir vistuvākais un līdzīgākais vēstures stāsts. Cauri gadsimtiem igauņus un latviešus ietekmējušas gandrīz vienas un tās pašas kultūras un politiskā pārvaldība. Gan Igaunijas, gan Latvijas teritoriju ieskāvušas vācu, poļu, lietuviešu, zviedru, slāvu kultūras. Atšķirība ir dāņu un somu kultūras ietekmē, kas Latvijas teritorijā vēsturiski nav bijusi tik izteikta kā igauņiem.

Igauņu vārds “Eesti” domājams atvasināts no latīņu valodas vārda “Aestii”, ko romiešu vēsturnieks Tacits pieminējis savā darbā “Germania”, apzīmējot vienu no ģermāņu ciltīm tālu uz ziemeļiem. Savukārt no vārda “Ugaunija” atvasināts latviešu vārds “Igaunija”.

Ņemot vērā stingri nenoteiktās robežas Livonijā, var pieņemt, ka mūsdienu pierobežas zonā jau 10.–13. gs. veidojušās igauņu kopienas, tomēr precīzākas ziņas saglabājušās no 17. gs. Viena no lielākām igauņu kopienām dzīvoja mūsdienu Ludzas novadā, bet otra bijusi Gaujas igauņi jeb leivi. Ilgu laiku viņus uzskatīja par līviem (lībiešiem). Tikai 1880. gadā mācītājs sapratis, ka tie nav lībieši, jo nesaprata viņu valodā tulkoto Mateja evaņģēliju. Pastāv versija, ka šī igauņu kopiena varētu būt Indriķa hronikā minētā igauņu novada Ugaunija dienvidu turpinājums. Ludzas un Gaujas igauņu īpatnējās izloksnes runātāji dzīvoja līdz 20. gs. 80. gadiem.

Pirmo zināmo igauņu draudzi Latvijas teritorijā nodibināja 17. gs. Rīgā, Jēkaba baznīcā. Tie bija Zviedrijas karaļa karaspēka karavīri, kurus sākotnēji nepareizi nodēvēja par somiem. 1777. gadā Rīgā ieradās somu mācītājs, kurš konstatēja, ka viņa “somi” nesaprot somu valodu, un ātri vien apguva igauņu valodu. Dzīve vienā impērijā – Zviedrijas, vēlāk Krievijas sastāvā – latviešiem un igauņiem veidoja kopīgu izglītības sistēmu un līdzīgu kultūru. Latvieši brauca uz Igaunijas teritoriju, bet igauņi uz Latvijas teritoriju, lai mācītos. Piemēram, Latvijā dzimis un daļēji dzīvojis ievērojamais igauņu valodnieks un nacionālās dzejas aizsācējs Kristians Jāks Petersons (1801–1822). Šodien viņa dzimšanas dienā, 14. martā, igauņi svin Dzimtās valodas dienu, kas kopš 1999. gada Igaunijā pasludināta par valsts svētkiem.

1862. gadā dibinātajā vācu Rīgas Politehnikumā / Rīgas Politehniskajā institūtā, kas bija pirmā tehniskā augstskola visā Krievijas impērijā, studēja arī igauņu studenti. Tieši Rīgā dibināja pirmo igauņu studentu korporāciju “Vironia”

(1900), kas izveidoja sadraudzību ar latviešu studentu korporāciju “Selonija” (1880). Vēl šodien abas korporācijas sadarbojas un uztur ciešas saiknes. Ja igauņi savu pirmo studentu korporāciju dibināja Rīgā, tad latvieši pie Tērbatas Universitātes 1870. gadā – “Lettonia”.

1864. gadā dibinātajā Ainažu jūrskolā varēja mācīties gan latviešu, gan igauņu jaunieši. Pie tam – katrs savā dzimtajā valodā un bez maksas. Tā bija viena no pirmajām skolām, kur arodizglītību igauņi varēja apgūt savā valodā. Pirmā igauņu inteliģences kalve bija Cimzes seminārs Valkā, kam ierādāma liela loma igauņu mūzikas tradīcijas attīstībā. Tajā izglītību ieguva aptuveni 120 topošie skolotāji.

1897. gadā Latvijā dzīvoja 17 990 igauņu, kuri aktīvi veidoja dažādas biedrības un organizācijas – dziedāšanas biedrību, Igauņu sātības biedrību, patērētāju biedrību, Igauņu spēka norūdišanas biedrību un citas. Starp citu, šīs biedrības biedri Aleksandrs Abergss (1881–1920) un Georgs Lūrihs (1876–1920) bija vairākkārtēji pasaules čempioni smagatlētikā. 1908. gadā nodibināja Rīgas Igauņu izglītības un palīdzības biedrību, vislielāko un nozīmīgāko igauņu biedrību Latvijā. Tās paspārnē sāka darboties igauņu skola.

Kad Igaunija un Latvija izcīnīja savu valstisko neatkarību pēc postošajiem Neatkarības kariem (1918–1920), Vidzemes guberņa tika sadalīta starp jaunajām Latvijas un Igaunijas valstīm. Daļa Latvijas igauņu devās uz Igauniju un to skaits Latvijā strauji saruka. 1925. gadā Latvijā bija palikuši 7893 igauņi. Aptuveni trešā daļa dzīvoja Rīgā, pārējie Latvijas un Igaunijas pierobežā. Dibinoties Igaunijas valstij, igauņu studentu korporācija “Vironia” pārcēlās uz Igauniju un pierēģistrējās Tartu Universitātē. Igauņu skaita samazināšanos ietekmēja arī igauņu asimilēšanās, ko īpaši veicināja jauktās laulības ar latviešiem.

Starpkaru periodā Latvijā darbojas četras igauņu skolas Rīgā, Alūksnē, Apē un Veclaicē. Centrālo lomu saglabāja Rīgas Igauņu izglītības un palīdzības biedrība, kuras galvenais uzdevums pirmajos gados bija iegūt līdzekļus, lai atjaunotu Pirmā pasaules kara un Latvijas Neatkarības kara laikā daļēji izpostīto Igauņu biedrības namu. To arī panāca, un turpmāk nams kalpoja kā tikšanās un kultūras pasākumu vieta, kā arī tajā ierīkoja 60 dzīvokļus. Tos izīrēja biedriem un ienākumus novirzīja biedrības uzturēšanai un kultūras darba veicināšanai. Igauņu biedrības namā darbojās koris, pašdarbības teātris, bibliotēka.

Otrais pasaules karš un tam sekojošā PSRS un nacionālsociālistiskās Vācijas okupācija apstādināja iesāktu darbu. 1940. gada vasarā slēdza visas igauņu organizācijas Latvijā. Turpmākajos juku laikos bija daži mēģinājumi atjaunot biedrību darbību, taču tie bija neveiksmīgi.

Mainoties politiskajai situācijai, 1988. gada 14. decembrī kā Rīgas Igaņu izglītības un palīdzības biedrības mantinieci reģistrēja Latvijas Igaņu biedrība. Pirmais solis bija igauņu skolas izveide, kas arī veiksmīgi izdevās. No tās izauga Rīgas Igaņu vidusskola, kurā pašlaik igauņu valodu un kultūru apgūst ne tikai igauņu, bet arī latviešu bērni.

Tāpat Rīgas Igaņu biedrībai ir izdevies atgūt Igaņu biedrības namu, kas ir ļoti nozīmīgs solis biedrības darbības un stabilitātes nodrošināšanai. Biedrība aktīvi organizē dažādus pasākumus un veicina Latvijā dzīvojošo igauņu kontaktus ar Igauniju. Piemēram, aicina igauņu bērnus doties uz vasaras nometnēm Igaunijā, rīko dažādas tikšanās. Biedrībai ir filiāles Apē un Alūksnē. Skaitliski igauņu mazākumtautība Latvijā ir sarukusi. 2022. gadā Latvijā dzīvoja 1536 igauņi. Latvijā igauņu mazākumtautība ir labi integrēta gan valodas, gan kultūras ziņā. Pētnieki uzskata, ka, dzīvojot Latvijā, igauņi asimilējas un iekļaujas latviešu etnosā aptuveni trīs paaudžu laikā, tāpēc par igauņu izcelsmi liecina vien palikušie uzvārdi, kā, piemēram, bijušajiem Latvijas kultūras ministriem – Ramonai Umblijai vai Rihardam Pīkam. Tā kā – palūkosimies apkārt un varbūt atklāsim vēl kādu igauņi!

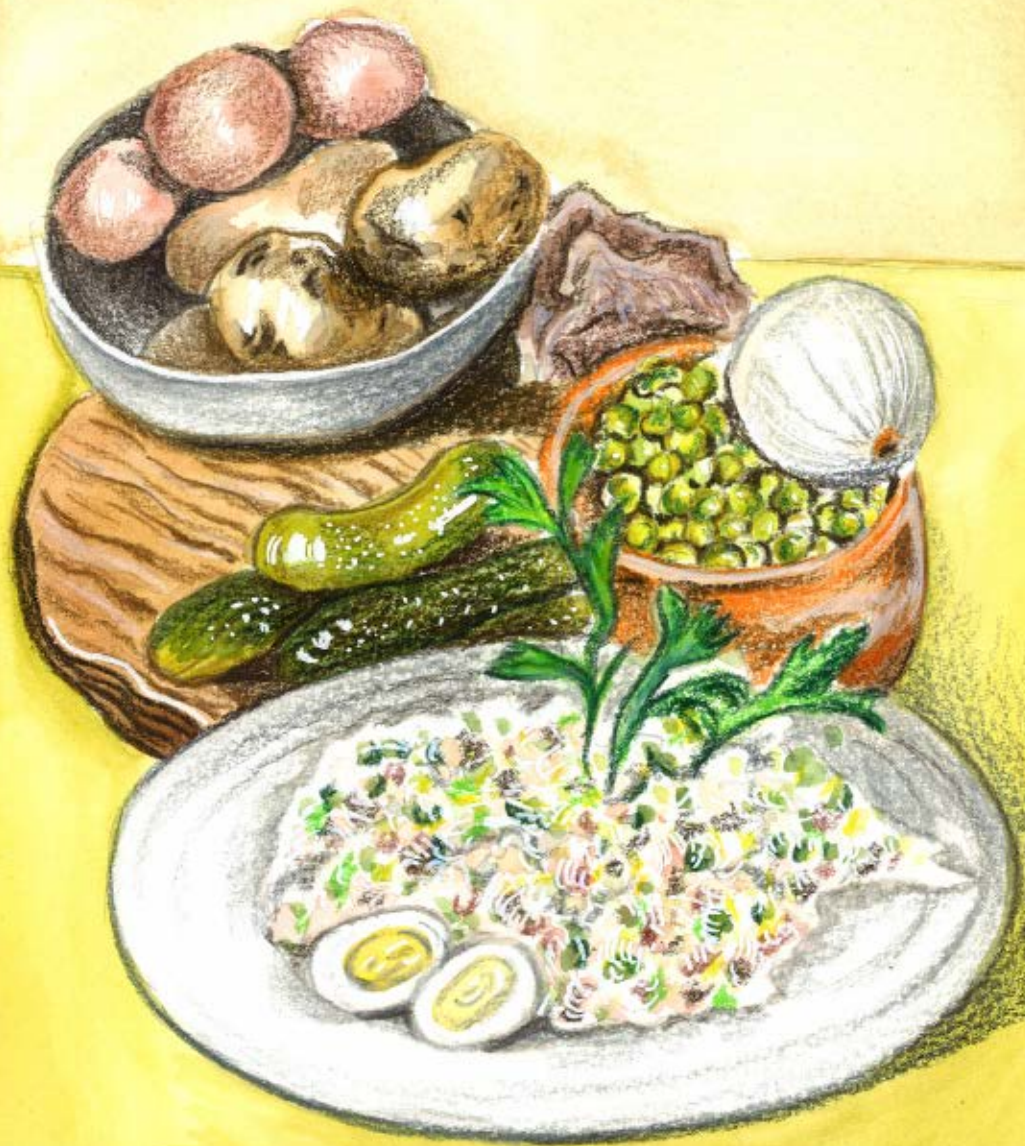

Kartupeļu salāti

- 10–15 ar mizu vārītu kartupeļu
- 5–6 vārītas olas
- 1–2 svaigi gurķi un/vai
- 4–5 marinēti gurķi
- 200 g zirnišu
- 2–3 vārīti burkāni
- sīpoli pēc vēlēšanās
- 300 g skābā krējuma
- 300 g majonēzes
- sāls, pipari

Visas sastāvdaļas sagriež nelielos kubiciņos. Skābo krējumu un majonēzi samaisa viendabīgā mērcē un sajauc ar sagrieztajām sastāvdaļām. Pievieno sāli un piparus. Ļauj salātiem nedaudz ievilkties.

Ebreji

Ebreju tautai ir sena un salīdzinoši labi fiksēta vēsture. Ebreji ir dzīvojuši ļoti plaši izkaisīti jau Romas impērijas laikā, pēc tās sagrūšanas izkļīstot vēl tālāk, sasniedzot pat Indiju un Ķīnu, kā arī veidojot kopienas dažādās šodienas Eiropas valstīs. Vēsturiski ebreji ir spējuši nostiprināties tirdzniecības un finanšu sektoros, spējuši būt labi starpnieki dažādām kultūrām (bieži starp kristīgām un islāma zemēm, bet arī citur), kā arī vienmēr likuši lielu uzsvāru uz izglītību. Starp ebrejiem ir daudz spējīgu zinātnieku, kā arī ļoti prasmīgi amatnieki. Viduslaiku Eiropa nebija ebrejiem draudzīga vieta. Bieži lietas, ko nevarēja izskaidrot, piedēvēja tam, ko nesaprata. Tā kā ebreji nebija kristieši un veica viņiem nepazīstamus reliģiskos rituālus, uzskatīja, ka tieši viņi ir vainojami, piemēram, pie mēra epidēmijām. Situācija uzlabojās līdz ar Apgaismības laiku un Lielās franču revolūcijas ieviesto izpratni par cilvēktiesībām. Tomēr naids pret ebrejiem jeb antisemitisms ir dzīvs vēl šodien.

Viduslaiku Livonijā ebrejiem iebraukt un apmesties bija aizliegts. Pēc Livonijas sadalīšanas 16. gs. pakāpeniski ienāca pirmās nelielās ebreju kopienas, bet uz tām attiecās speciāli likumi. Tikai 17. gs. var runāt par lielāku ebreju skaitu Kurzemes un Zemgales hercogistē, kad, atsaucoties hercoga aicinājumam, ieradās aptuveni 3000 ebreju no Vācijas un Prūsijas teritorijām. Tie galvenokārt bija amatnieki, tirgotāji un finansisti. Vietējā vācu muižniecība pretojās ebreju ieplūšanai un vairākkārt landtāgā izstrādāja prasības par ebreju izraidīšanu. Taču šīs prasības netika īstenotas. 18. gs. laikā iebrauca vēl vairāk ebreju, viņu vidū arī labi izglītoti mediķi. Ebreju ienākšana veicināja gan ekonomisko, gan zinātnes un amatniecības uzplaukumu hercogistē. 18. gs. beigās Kurzēmē un Zemgalē dzīvoja ap 9000 ebreju.

Latgalē lielāka ebreju ieceļošanā sākās 17. gs. vidū, kad, bēgot no ebreju grautiņiem, tie ieradās no Ukrainas un Dienvidpolijas teritorijām. Arī viņu starpā pamatā bija amatnieki un sīktirgotāji, arī daži turīgāki ebreji, kas nomāja muižas vai kļuva par muižu pārvaldniekiem. 18. gs. beigās Latgalē dzīvoja ap 5000 ebreju.

Arī Rīgā pastāvēja aizliegums ebrejiem apmesties uz dzīvi, bet, lai veicinātu ārējo tirdzniecību, 17. gs. atļāva īslaicīgu iebraukšanu. Nakšņošanas mītnes ebrejiem norādīja ārpus pilsētas vaļņiem. Tomēr visur, kur viņi ienāca vai apmetās uz dzīvi, līdzī sekoja dažādi speciāli izstrādāti likumi, pavēles, dekrēti. Tā kā ebrejus īpaši aicināja un tad atkal izdzina no Livonijas, 1728. gadā Rīgā reģistrēja 19 ebreju ģimenes. 1742. gadā ķeizariene Elizabete Petrovna, ignorē-

jot pastāvošās tiesības, izdeva rīkojumu par visu Rīgas ebreju izraidīšanu. Rāte šo rīkojumu centās apturēt, tomēr 1744. gadā Rīgu nācās pamest tās pirmajai ebreju kopienai, lai pēc 20 gadiem atkal atgrieztos.

Neskatoties uz mūžīgi mainīgo tiesisko stāvokli, 18. gs., Krievijas impērijas laikā, Latvijas teritorijā ieceļoja arvien vairāk ebreju. Kopiena sāka augt lielāka, un dibināja gan reliģiskas, gan laicīgas organizācijas. Cēla sinagogas un organizēja privātskolas. 1840. gadā atvēra Rīgas ebreju laicīgo skolu, kas bija pirmā valsts skola ebrejiem visā Krievijas impērijā. 19. gs. beigās Latvijā dzīvoja gandrīz 140 000 ebreju. Kurzemes ebreji pamatā bija ieceļojuši no vāciski runājošām zemēm, Latgalē un Rīgā vairāk no Polijas, Lietuvas, Baltkrievijas un Ukrainas.

Skarbi ebreju kopienų skāra Pirmais pasaules karš. Krievijas valdība uzskatīja ebrejus par neuzticīgiem un 1915. gada aprīlī un maijā 40 000 Kurzemes ebreju deportēja uz Ukrainu un Viduskrieviju. Arī 11 000 no Rīgas ebrejiem bija spiesti doties uz Viduskrieviju. Pēc kara tikai daļa no viņiem atgriezās Latvijā. Lai gan ebreju skaits pēc Pirmā pasaules kara Latvijā bija sarucis līdz aptuveni 95 000, neatkarīgās Latvijas laiks uzskatāms par ebreju kopienas ziedu laiku. Ebreji aktīvi iekļāvās gan politiskajā, gan kultūras un tautsaimniecības dzīvē. 1924. gadā 60 % no banku kapitāla koncentrējās 6 ebreju dibinātās bankās. 1933.–1935. gadā ebreju īpašniekiem piederēja 20 % rūpniecības uzņēmumu, 28 % veikalu un 36 % akciju sabiedrību pamatkapitāla. Tomēr līdzās ļoti turīgiem un labi izglītotiem ebrejiem aptuveni 10 % no ebreju kopienas bija trūcīgi un guva atbalstu ebreju laicīgās un garīgās organizācijās.

Plašs un labi organizēts bija arī ebreju kultūras, reliģijas un izglītības iestāžu tīkls. Latvijā pastāvēja aptuveni 200 reliģiskās draudzes, 1926. gadā Rīgā atklāja ebreju teātri. 1933.–1934. gadā darbojās 88 ebreju pamatskolas un 18 vidusskolas, kurās mācījās 80 % ebreju bērnu. Pamatvaloda bija jidišs vai ivrits, taču labi apguva arī latviešu valodu, un 30. gadu otrajā pusē 80 % ebreju prata valsts valodu.

Kopumā ebreji bija lojāli Latvijas valstij un redzēja tajā arī savu nākotni. 1920. gadā 77,31 % bija Latvijas pilsoņi, bet 1935. gadā jau 92,46 %. Šajā laikā Eiropā un arī Latvijā attīstījās autoritārisms un pieauga antisemitisms. Kā atbilde uz pieaugošo antisemitismu ebreju vidū radās atbalsts cionisma kustībai, un līdz 1939. gadam 4500 ebreji repatriējās uz Palestīnu, izveidojot tur Latvijas ebreju ieceļotāju kopienų.

Latvijas ebrejiem bija plaši sakari Eiropā, viņi zināja par pieaugošo antisemitismu Vācijā, tāpēc padomju okupāciju tās sākumā saredzēja kā mazāko ļaunu-

mu. Tomēr tas izrādījās gana ļauns: aizliedza visas ebreju organizācijas un ar-estēja 553 Latvijas ebreju kopienas vadošos darbiniekus. Arī starp 1941. gada 14. jūnijā izsūtītajiem bija ap 1200–1300 ebrejiem, puse no viņiem gāja bojā izsūtījumā. Tomēr tas izrādījās tikai sākums vācu okupācijas laika šausmām. Tā kā vācu armija ienāca ļoti strauji, evakuēties no Latvijas Padomju Krievijas virzienā spējēja vien 16 000 ebreju. Holokausta laikā iznīcināja 70 000 Latvijas ebreju.

Padomju Savienības okupācijas laikā Latvijā atgriezās aptuveni 14 000 bēgļu gaitās devušies un 3000 padomju armijā karojošie ebreji. Kopā ar citiem ie-braucējiem no padomju republikām Latvijā iebrauca arī ebreji. Pārsvārā no Ukrainas. Šo iebrucēju ikdienas valoda bija krievu. 1959. gadā Latvijā dzīvoja 36 600 ebreju. Mazākā daļa no viņiem bija dzimuši Latvijā. Latvijas ebreju kopienā šis nošķirums “Latvijas ebreji” un ieceļojušie ebreji saglabājās vēl ilgi. Visvairāk atšķirības izpaudās Latvijas vēstures izpratnē un latviešu valodas lietojumā.

1967. gadā pēc Izraēlas uzvaras Sešu dienu karā sākās plaša ebreju nacionālā atmoda Padomju Savienībā, kas Latvijā izpaudās īpaši spēcīgi. Ebreji pieprasīja iespēju izceļot no Padomju Savienības uz Izraēlu. Spiedienam pieaugot, politiķi piekāpās, un laikā no 1968. līdz 1989. gadam no Latvijas izceļoja 16 000 ebreju, no tiem 70% uz Izraēlu, pārējie uz Rietumvalstīm.

80. gadu beigās, sākoties Atmodai, notika Latvijas ebreju 1. kongress, kas pau-da savu atbalstu Tautas fronteī. Tika nodibināta Latvijas Ebreju kultūras biedrība. 1989. gadā darbu uzsāka Rīgas Ebreju vidusskola. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas ebreju kopiena izveidoja spēcīgu organizāciju tīklu. Līdzās Rīgai, arī Liepājā, Jelgavā, Daugavpilī, Ventspilī, Jūrmalā, Jēkabpilī un Ludzā tika dibinātas biedrības. Tās rūpējās par labdarību, medicīnisko aprūpi, sociālo darbu, kā arī lielu vēribu veltīja vēstures, īpaši holokausta, notikumu atspoguļošanai un upuru piemiņas vietu izveidei un godināšanai. Rīgā darbojas ebreju biedrības muzejs “Ebreji Latvijā”, savs muzejs ir arī Liepājas biedrībai. Tāpat Rīgā 2012. gadā atklāja Žaņa Lipkes memoriālu, kurš līdzās vēstures izgaismošanai iestājas par pilsoniskās sabiedrības veicināšanu. Aktīvas ir arī Latvijas sinagogas, kas tiek atjaunotas, regulāri pulcē kopienu locekļus un spējušas attīstīties par vienu no Baltijas ebreju centriem.

Lai gan kopumā ebreju mazākumtautības organizāciju un kopienas dzīvi raksturo liela aktivitāte un ir paveikts tiešām daudz, vērojams straujš ebreju skai-ta samazinājums. 1989. gadā Latvijā dzīvoja 22 897 ebreji, taču pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas bija liels izbraucēju vilnis, un 2000. gadā Latvijā ir

palikusi aptuveni puse – 10 385 ebreji. 2023. gadā Latvijā dzīvo 4076 ebreji. Lai gan skaitliski neliela, Latvijā ir aktīva ebreju kopiena, ar pēctecību un piederības sajūtu Latvijai.

Beigeļi

- **500 g miltu**
- **pacīņa rauga**
- **1,5 ēdamkarotes cukura**
- **1 tējkarote sāls**
- **2 ēdamkarotes eļļas**
- **300–320 ml remdena ūdens**
- **1 ēdamkarote medus**
- **1 ola beigeļu pārsmērēšanai**
- **sezama vai magoņu sēkliņas pēc vēlēšanās**

Beigeļis ir rauga mīklas maizīte ar caurumu vidū. Īpaša beigeļa pagatavošanā ir tā blanšēšana vārošā ūdenī pirms cepšanas, tādējādi tas iegūst īpašo beigeļa konsistenci.

Sagatavo rauga mīklu no miltiem, rauga, cukura, sāls, eļļas un ūdens. Ja izmanto sauso raugu, var to uzreiz pievienot miltiem vai sagatavot pēc norādījumiem uz paciņas. Kad mīkla gatava, atstāj to blīdā stundu uzrūgt. Uzrūgušo mīklu sadala 8 daļās, izveido bumbiņas un ar koka karotes kāta palīdzību katrā no tām izdur caurumu, ko lēnām ar apļveida kustībām uztaisa aptuveni 4 cm lielu.

Gatavos beigeļus noliek uz cepamā papīra pietiekami lielā atstatumā citam no cita vēlreiz uzrūgt. Apsedz tos un ļauj pastāvēt vēl 30 minūtes.

Katlā uzvāra ūdeni, kam pievienota karote medus. Kad ūdens uzvārījies, seko sarežģītākā procesa daļa. Uzmanīgi katru no beigeļiem ieliek vārošā ūdenī uz aptuveni 30 sekundēm. Viena no iespējām ir uzmanīgi sagriezt cepampapīru, uz kura beigeļi atrodas un katru prātīgi ar augšīņu uz leju lēnām ieslidināt katlā, uzmanīgi atdalot cepamo papīru. Svarīgi, lai beigeļis saglabā formu, kā arī pārāk nesaspiežas, jo būs tikko uzrūdzis.

Pēc 30 sekundēm to uzmanīgi izņem no ūdens, pārziež ar olu un pēc vēlēšanās apkaisa ar magoņu vai sezama sēkliņām. Pēc tam cep 200 grādos aptuveni 15–20 minūtes.

Beigeļus pārgriež un pilda pēc vēlēšanās – saldus vai sāļus.

Baltkrievi

Domājot par šodienas Baltkrieviju, tā liekas visādi ļoti tālu, taču vēsturiski, antropoloģiski un, protams, ģeogrāfiski baltkrievi mums ir viena no tuvākajām tautām.

Baltkrievu valoda pieder austrumslāvu valodu grupai, kura vēsturiski veidojusies no rutēņu valodas. Šodien tā ir izmirusi valoda, kurā runāja Lietuvas dižkunigaitijas, vēlāk Polijas–Lietuvas kopvalsts teritorijā dzīvojošie rutēņi. Mūsdienās Baltkrievijas dienvidrietumos atrodas vēsturisks novads, ko sauc par Rutēniju.

5.–10. gs. austrumslāvu tautas atzars ieceļoja tagadējā Baltkrievijas teritorijā, kuru apdzīvoja balti. Baltu un slāvu tautu sintēzes rezultātā izveidojās baltkrievu etnoss, tāpēc vēl šodien lietuviešiem, latviešiem un baltkrieviem pastāv līdzīgas tautas melodijas, kopīgi pasaku motīvi, līdzības tautastērpos un pat valodā.

Daugava bija galvenais tirdzniecības ceļš, kuru aktīvi izmantoja austrumslāvu tautas. Viduslaikos tirgotāji ieradās Rīgā un visu kuģošanas laiku līdz rudenim apmetās mūsdienu Klīversalā. Pēc Livonijas kara 1566. gadā Daugavas labajā krastā izveidoja Pārdaugavas hercogisti. Vēsturiskie Vidzemes, Sēlijas un Latgales novadi nonāca Polijas–Lietuvas kopvalsts sastāvā, tāpat arī mūsdienu Baltkrievija. 18. gs. pēc Lielā Ziemeļu kara pārdalīšanas rezultātā teritorijas nonāca Krievijas impērijas sastāvā. Ilgā vienotā politiskā, juridiskā, izglītības, reliģijas un kulturālā pārvalde veidoja vienotu šo tautu kultūrtelpu. Vēsturiskās pieredzes rezultātā vēl šodien jūtams, ka latgaļi un baltkrievi dažādos aspektos ir tuvāki nekā, piemēram, latgaļi un kurši. Vienotā pārvalde un robežas tuvums veicināja baltkrievu migrāciju, tomēr līdz pat dzimtbūšanas atcelšanai 1862. gadā tā bija ierobežota. Straujāku zemnieku migrāciju veicināja ciešie Baltijas un citu Krievijas impērijas reģionu ekonomiskie sakari un dzelzceļa izbūve. 19. gs. vidū Krievijas impērijā sākās strauja urbanizācija, parādījās moderna rūpniecība, kas pieprasīja jaunas darba rokas. Cilvēki no Krievijas reģioniem ieplūda Latvijas teritorijā, to vidū arī baltkrievi.

Neskatoties uz vēsturiski ilgo baltkrievu klātbūtni Latvijas teritorijā, tikai 19.–20. gs. mijā vērojamas zināmas aktivitātes baltkrievu kultūras dzīvē. 1905. gada revolūcijas laikā Daugavpilī un Ludzā sāka veidoties daži nacionāla rakstura baltkrievu pulciņi. Parādījās pirmie baltkrievu rakstnieki un dzejnieki, piemēram, Janka Kupala (1882–1941), Jakubs Kolass (1882–1956). Līdzīgi kā citas tautas, arī baltkrievi sāka domāt par savu nacionālo identitāti.

Ņemot vērā dažādus vēsturiskos pagriezienus, kā arī neprecīzus tautas

skaitīšanas datus 19. gs., sarežģīts ir jautājums par baltkrievu skaitu Latvijā. Pēc 1863. gada poļu sacelšanās, Krievijas varas iestādes vērsās pret visu polisko, tāpēc vietējie zemnieki sāka sevi uzdot par baltkrieviem. 1897. gadā notikušajā tautas skaitīšanā uzrādīti 80 000 baltkrievu. Tomēr dati nav precīzi, jo cilvēka tautību noteica pēc diviem radītājiem – ģimenē lietotās valodas un ticības. Līdz 1917. gadam pat latvieši, kuri dzīvoja Latgalē, pierakstīja sevi kā baltkrievus. 1920. gada tautas skaitīšanā 70 000 uzrādīti kā baltkrievi. Līdz Otrajam pasaules karam vērojams diezgan straujš baltkrievu skaita sarukums – 40 000, bet 20. gs. 80. gadu beigās skaits atkal pieaudzis līdz 120 000.

Starpkaru periodā baltkrievu mazākumtautība Latvijā atplauka un piedzīvoja īstu kultūras un izglītības uzplaukumu. Līdz 1934. gadam bija nodibinātas aptuveni 50 baltkrievu pamatskolas un vidusskolas. Notika aktīva kultūras dzīve, tika nodibināts teātris, iznāca grāmatas, laikraksti un vairāki žurnāli. Baltkrievu mazākumtautībai Latvijā bija darbīga kultūras elite, kas aktīvi iestājās par savas tautas kultūras dzīvi un tiesībām to īstenot. Tai bija pašai sava lauksaimniecības biedrība un Centrālā krājaizdevumu kase. Bija arī aktīvi centieni iesaistīties politikā, taču kopumā baltkrievi nerasniedza būtisku pārstāvniecību uz Latvijas politiskās skatuves. Dzejnieks Rainis (Jānis Pliekšāns, 1865–1929), pēc biedrības “Batjkauščina” pilnvarojuma, oficiāli uzņēmās pārstāvēt baltkrievu nacionālās intereses Saeimā. Jāpiezīmē, ka 96,8 % baltkrievu bija Latvijas pilsoņi. Pēc Kārļa Ulmaņa apvērsuma 1934. gadā strauji saruka valsts atbalsts mazākumtautību kultūras kopšanai un attīstīšanai. Tomēr kopumā starpkaru periods bija baltkrievu mazākumtautības kultūras ziedu laiks Latvijā, kas zināmā mērā 20. gs. 80. gados ļāva straujāk atgriezties pie baltkrievu kultūras atjaunošanas. PSRS okupācijas laiks baltkrievu mazākumtautībai bija duāls. No vienas puses, daudzie iebrucēji no Baltkrievijas skaitliski palielināja baltkrievu kopienu, no otras puses, notika ļoti izteikta pārkrievošanās. Baltkrievi, kuri vēsturiski dzīvoja Latvijas teritorijā ļoti atšķīrās no mūsdienu Baltkrievijas teritorijā dzīvojošajiem, kuri līdz ar PSRS okupāciju strauji iepļūda Baltijas valstīs. Veidojās jauna baltkrievu kopiena. Okupācijas režīmā pārtrūka arī līdz šim labi organizētā baltkrievu kultūras dzīve. Vēsturniece Milana Drugoveiko skaidro, ka baltkrievu tautai piemīt tā sauktais stutēšanās sindroms. Sevi uzskata par tautu un kultūru, bet turas kopā ar kādu spēcīgu kaimiņu – kā PSRS vai vēlāk Krievijas Federācija.

Baltkrievi kā tauta kopumā ļoti ātri pārņēma krievu valodu kā dominējošo valodu. Tas redzams arī Baltkrievijā, kur dzīvo 81,2 % baltkrievu un tikai 11 % krievu, taču valodas lietojums par to neliecina. Salīdzinot ar pašu Baltkrievi-

ju, Latvijas baltkrieviem ir izdevies nosacīti labi pārdzīvot PSRS okupāciju un saglabāt piesaisti savai valodai. 2000. gadā 19 % Latvijas baltkrievu par dzimto valodu nosaukuši baltkrievu valodu, pētījumi liecina, ka 30–40 % prot to sarunvalodas līmenī. Tomēr vēsturiskā baltkrievu kopiena ir mainījusies.

20. gs. 80. gados gaisā virmojošās Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas alkas aktivizēja arī baltkrievu mazākumtautību. Jau 1988. gada novembrī tika dibināta biedrība "Svitanak" (Rītausma). Pašlaik Rīgā darbojas Jankas Kupalas Rīgas Baltkrievu pamatskola, un ir bijuši vairāk vai mazāk veiksmīgi mēģinājumi izveidot skolas arī ārpus Rīgas. Darbojas plašs un daudzskaitlīgs biedrību un kultūras kolektīvu tīkls. Tāpat tiek izdotas grāmatas baltkrievu valodā un iznāk avīze "Prameņ". Kopumā baltkrievu kopiena attīstās un arvien vairāk apzinās savas nacionālās identitātes un kultūras vērtību.

Baltkrievi piedalījās arī Latvijas neatkarības aizsargāšanā, kad 1991. gada 20. janvārī PSRS Sevišķās nozīmes milicijas vienības (OMON) uzbruka Latvijas Iekšlietu ministrijai. Viens no Latvijas milicijas virsniekiem, baltkrievu leitnants Vladimirs Gumanovičs krita, aizsargājot Latvijas Iekšlietu ministriju. Viņu apglabāja dzimtajā Baltkrievijā, Vitebskā. Aptuveni 50 % baltkrievu pārvalda latviešu valodu dažādos līmeņos. 2004. gadā 29,5 % baltkrievu bija Latvijas pilsoņi. Lai gan kultūras darbā baltkrievu kopiena ir vienota, politiski tā ir sašķelta. To ļoti labi varēja novērot 2020. gada augustā, kad divu lielāko biedrību vadītājas sniedza sabiedrībai pilnīgi pretēju Baltkrievijas vēlēšanu rezultātu vērtējumu: viena atbalstīja diktatora Aleksandra Lukašenko uzvaru, savukārt otra – opozīcijas līderi Svetlanu Cihanovsku.

Neskatoties uz to, ka daudzi baltkrievi, kuri meklē glābiņu no Lukašenko režīma, vēl arvien apmetas uz dzīvi Latvijā, kopumā baltkrievu mazākumtautība strauji sarūk. 1989. gadā Latvijā dzīvoja 119 702 baltkrievi, 2022. gadā tikai 57 319. Tas saistīts gan ar starpvalstu mobilitāti, atgriešanos savā etniskajā dzimtenē, gan asimilēšanos un arī negatīviem demogrāfiskajiem rādītājiem. 7 % baltkrievu norāda, ka viņu dzimtā valoda ir latviešu valoda. Iespējams, ja vecāki nerūpēsies par baltkrievu identitātes nodošanu, viņu bērni pazaudēs savu pieredzi baltkrievu kultūrai un valodai.

Un nobeigumā varbūt ir interesanti uzzināt, ka neatkarīgās Baltkrievijas, kas gan pastāvēja nepilnu gadu (no 1918. gada 25. martam līdz 1919. gada 5. janvārim), karoga krāsas ir balts–sarkans–balts. Šo karogu atjaunoja Baltkrievijā arī pēc Padomju Savienības sabrukuma, līdz 1995. gada 7. jūnijā Lukašenko atkal atgriezās pie karoga, kas tikai nedaudz atšķiras no Padomju Baltkrievijas karoga. Cerēsim, ka pienāks diena, kad draudzīgi blakus varēs plīvot sarkanbaltsarkanais un baltsarkanbaltais karogs!

Babka

- **1,5 kg kartupeļu**
- **3 lieli sīpoli**
- **3–4 ķiploka daiviņas**
- **600 g smalki sagriežta speķa**
- **3 olu dzeltenumi**
- **60 g miltu**
- **1 ½ ēdamkarotes maltu ķimeņu**
- **sāls un pipari**
- **sviests apcepšanai**
- **pasniegšanai pētersīļi un skābais krējums**

Smalki sagriežto speķi apcep sviestā, līdz tas kļūst viegli brūns un kraukšķīgs, tad pievieno arī smalki sagriežtus sīpolus un turpina cept aptuveni 5 minūtes. Pēc tam ļauj atdzist.

Kartupeļus nomizo un sarīvē. Lai tie nepaliktu brūni, tos var rīvēt bļodā ar aukstu ūdeni. Jebkurā gadījumā pēc rīvēšanas kartupeļi jānospiež un izdalījusies sula jānolej (vai var ļaut tai nostāvēties un iegūt kartupeļu cieti).

Kartupeļu masu sajauc ar olu dzeltenumiem, miltiem, ķiplokspiedē izspiestiem ķiplokiem, apcepto speķi un sīpoliem, kā arī pievieno garšvielas – sāli, piparus un maltās ķimenes.

Sagatavoto masu liek ietaukotā formā un cep aptuveni 70 minūtes 190 grādos zeltaini brūnu. Pasniedz karstu ar skābu krējumu un pētersīļiem.

Literatūra:

- Apals, Gints; Zanders, Māris. Latvieši, vācbaltieši un Krievija. Rīga: Aminori, 2020
- Boldāne-Zeļenkova, Ilze. Etnisko stereotipu veidošanās apstākļi Latvijā: 1850.-2004. Rīga: 2012. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/4780> [skatīts 12.10.2023.]
- Dribins, Leo (sastādītājs). Mazākumtautības Latvijā: vēsture un tagadne. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007
- Faidžiss, Orlando. Čukstētāji: privātā dzīve Staļina Krievijā. Rīga: Zvaigzne ABC, [2011]
- Feldmanis, Inesis. Vācbaltiešu izceļošana no Latvijas (1939–1941). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014
- Goldmane, Sarmīte; Kļaviņa, Aija; Misāne, Ināra; Straube, Ligita. Latvijas vēsture pamatskolai 2. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012
- Goldmane, Sarmīte; Kļaviņa, Aija; Misāne, Ināra; Straube, Ligita. Latvijas vēsture pamatskolai 4. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015
- Kazachonak, Katsiaryna. Latvijas baltkrievu sabiedriski-politiskā darbība 1919.-1934. gadā. Rīga: 2013. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12734> [skatīts 12.10.2023.]
- Ķikuts, Toms. Latvija Krievijas impērijas sastāvā: tradīcijas pārvērtības 18.–19. gadsimtā. No: Varas Latvijā: no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgai valstij. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019
- Latvija un latvieši: akadēmiskie raksti, II sējums, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2018
- Šteinerte, Elīna. Mazākumtautības. Pieejams: <https://m.juristavards.lv/doc/280602-mazakumtautibas/> [skatīts 12.10.2023.]
- Zvidriņš, Pēteris, Iedzīvotāju etniskais sastāvs Latvijā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/5186> [skatīts 12.10.2023.]
- Fings, Karola. Sinti und Roma. München: C.H. Beck, 2019

Paldies!

תודה

Dziękuję

Дзякуй

Благодарю

Аціў

**Suur
aitäh**

Parikirav

Dankeschön

Auf
Wiedersehen

Jačen devlesa

להתראות

Uz
redzēšanos!

Head
aega

До свидания

Do widzenia

Да пабачэння

Iki pasimatymo